

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
“НЕОФИТ РИЛСКИ”**

ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

**МЕЖДУНАРОДНА
ПОЛИТИКА**

**Година XXI
Брой 1**

Благоевград, 2025

МЕЖДУНАРОДНА ПОЛИТИКА

Год. XXI

Брой 1

Издание на Югозападния университет „Неофит Рилски“

Правно-исторически факултет

Благоевград, 2025

МЕЖДУНАРОДНА ПОЛИТИКА

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Проф. д.н. Габриела Белова – Главен редактор
Проф. д.ю.н. Борис Велчев
Проф. д-р Николай Марин
Проф. д-р Веселин Вучков
Проф. д-р Евгени Танчев
Проф. д-р Владислав Чаплински
Проф. д-р Диана Ковачева
Доц. д-р Иван Цветанов
Доц. д-р Николай Попов
Доц. д-р Диана Велева
Доц. д-р Гертана Георгиева
Доц. д-р Тран Ван Хоа
Доц. д-р Ана Джумалиева
Гл. ас. д-р Владислав Кръстев

Отговорни редактори и езиково-стилова редакция

Гл. ас. д-р Анна Христова
Гл. ас. д-р Вероника Стоилова

Консултанти

Проф. д-р Ирена Илиева
Проф. д.ю.н. Надя Бояджиева
Доц. д-р Симо Михов
Доц. д-р Тодор Кобуров

Чуждестранни консултанти

Проф. д-р Константинос Антонополос, Тракийски университет „Демокрит“, Комотини
Проф. д-р Михалис Хрисомалис, Тракийски университет „Демокрит“, Комотини
Проф. д-р Серж Сюр, Университет Сорбона-Асас, Париж 2
Проф. д-р Сергиуш Леончик, Университет в гр. Шедълце, Полша
Проф. д-р Леван Жакели, Батумски държавен университет „Шота Руставели“
Проф. д.и.н Вячеслав Циватий, Киевски национален университет „Тарас Шевченко“

Редакционната колегия не носи отговорност за изразените мнения и позиции в публикуваните материали, които следва да отговарят на изискванията за академичен стандарт и професионална коректност.

© Всички оригинални материали са на Югозападния университет „Неофит Рилски“ ISSN 2367-5373

Редакция: 2700 Благоевград, пл. Георги Измирилев – Македончето №1, тел.: 073/88 68 66, e-mail: international_politics@swu.bg

Издател: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2700 Благоевград, ул. Иван Михайлов № 66

INTERNATIONAL POLITICS

EDITORIAL BOARD

Prof. Gabriela Belova, Dr. Sc. – Editor-in-Chief
Prof. Boris Velchev, Dr. Sc.
Prof. Nikolay Marin, PhD
Prof. Veselin Vuchkov, PhD
Prof. Evgeni Tanchev, PhD
Prof. Władysław Czapliński, PhD
Prof. Diana Kovacheva, PhD
Assoc. Prof. Ivan Tsvetanov, PhD
Assoc. Prof. Nikolay Popov, PhD
Assoc. Prof. Diana Veleva, PhD
Assoc. Prof. Gergana Georgieva, PhD
Assoc. Prof. Tran Van Hoa
Assoc. Prof. Ana Dzhumalieva, PhD
Chief Assist. Vladislav Krastev, PhD

Duty editors and linguistic and stylistic editing

Chief Assist. Anna Hristova, PhD
Chief Assist. Veronika Stoilova, PhD

Consultants

Prof. Irena Ilieva, PhD
Prof. Nadya Boyadzhieva, Dr. Sc.
Assoc. Prof. Simo Mihov, PhD
Assoc. Prof. Todor Koburov, PhD

Foreign Consultants

Prof. Konstantinos Antonopolos, PhD, Democritus University of Thrace, Komotini, Greece
Prof. Michalis Hrisomalis, PhD, Democritus University of Thrace, Komotini, Greece
Prof. Serge Sur, PhD, Sorbonne-Assas University, Paris 2
Prof. Sergiusz Leonczyk, PhD, University of Szędlec, Poland
Prof. Levan Jackeli, PhD, Batumi State University "Shota Rustaveli"
Prof. Vyacheslav Tsivatiy, DSc., Taras Shevchenko National University of Kyiv

The editorial staff is not responsible for the views expressed as well as the positions in the published materials that are to meet the requirements for academic standard and professional propriety.

© All original materials belong to the South-West University "Neofit Rilski" ISSN 2367-5373

Editing House: 2700 Blagoevgrad, 1 "Georgi Izmirliiev – Makedoncheto" Sq.; Tel.: 073/88 68 66, E-mail: international_politics@swu.bg

Publisher: University Press "Neofit Rilski", 2700 Blagoevgrad, 66 Ivan Mihaylov Str.

Съдържание

Ас. д-р Митко Димитров

Войната в Украйна и процесите на анти-глобализация / 7

Докторант Петранка Щерева

Концепцията за правонарушение според източниците на Шериата / 12

Докторант Виктор Синански

Словаците в Чехословакия (1918 – 1939 г.) / 18

Докторант Вилма Муста

Euthanasia in Albania: Legal Challenges and Perspectives / 31

Докторант Иван Янев

Сравнение на правната рамка на застраховането в Съединените щати и Европейския съюз / 47

Докторант Десислава Малинова

Персоналният имидж в културната сфера: елементи, медийни влияния и взаимодействие с културната идентичност/ 60

Докторант Ангелина Пройкова

Съвременни предизвикателства пред системата за национална сигурност на Република България / 72

Нашите автори / 80

ВОЙНАТА В УКРАИНА И ПРОЦЕСИТЕ НА АНТИ-ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

Ас. д-р Митко Димитров, Правно-исторически факултет,
Югозападен университет “Неофит Рилски” – Благоевград, имейл: dimitrov_mitko@abv.bg

Резюме: Глобализацията би следвало да бъде разгледана в своя многообразен спектър. С изключителна острота стоят въпросите, касаещи анти-глобализационните процеси, които протичат в настоящия момент и ще се отразят изключително сериозно на световната демократична система като цяло, както и на европейската перспектива в частност. Понастоящем все по-категорично се констатира засилващата се тенденция на анти-глобализационните процеси. Като най-ярка проява на анти-глобализацията можем да посочим войната между Русия и Украйна. Съвременният демократичен свят е необходимо със смирение да признае, че приобщаването на Русия към международната общност и новосформиращата се световна глобална система от ключова задача на демократичната общност се е превърнала в провалена тенденция и бъдеще. Понастоящем, разглеждайки войната в Украйна, със съжаление можем да посочим, че мирния процес е насочен преди всичко към завземане на суверени територии от страна на Русия и контрол на териториални части с голям ресурс на полезни изкопаеми от страна на Съединените щати.

Ключови думи: анти-глобализационни процеси, демократична общност, политически, финансови и военни кризи, суверени територии, глобална икономика.

THE WAR IN UKRAINE AND THE PROCESSES OF ANTI-GLOBALIZATION

Assistant Professor Mitko Dimitrov, PhD, Faculty of Law and History
South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, E-mail: dimitrov_mitko@abv.bg

Abstract: Globalization must be examined in all its complex and multifaceted dimensions. Today, the processes of anti-globalization are intensifying and pose serious challenges to the global democratic system as a whole, and to Europe in particular. These processes are becoming increasingly evident and impactful. One of the most prominent manifestations of anti-globalization is the ongoing war between Russia and Ukraine. The modern democratic world must acknowledge that the integration of Russia into the international community and the global order – a once central objective – has become a failed ambition. In light of the conflict in Ukraine, it is evident that the peace process is now overshadowed by competing geopolitical interests: Russia’s pursuit of sovereign territory and the strategic interests of the United States in regions rich in natural resources.

Keywords: anti-globalization, democratic community, political and military crises, sovereign territories, global economy.

Идеята за глобализацията е съпроводена с много ентузиазъм, защото тя вдъхновява бъдещето. Глобализацията - това е силата за добро в човечеството, неговата първа необходимост да общува, стремежът му за развитие и възход на планетата. И въпреки, че

глобализацията е поела необратимо по своя дълъг път, той ще бъде съпроводен и от редица трудности.

Глобализацията би следвало да бъде разгледана в своя многообразен спектър, който крие изключително противоречиви аспекти. С изключителна острота стоят въпросите, касаещи анти-глобализационните процеси, които протичат в настоящия момент и ще се отразят изключително сериозно на световната демократична система като цяло, както и на европейската перспектива в частност.

Понастоящем все по-категорично се констатира засилващата се тенденция на анти-глобализационните процеси. Наблюдава се и криза на демократичната система, за която все по-силен е изводът, че демокрацията се определя като засилваща се по-недемократична система, и много често е функция на собствената си тирания.

Като най-ярка проява на анти-глобализацията можем да посочим войната между Русия и Украйна. Би следвало да се подчертаем, че съвременните войни ще бъдат съществено различни от познатите ни, насочени за преформатиране на териториалните граници и завземане на природни ресурси. Бъдещите военни действия ще имат съвсем различна насоченост за спечелване на мисловните процеси на индивидите. Завземането на територии ще бъде не по познатите досега начини чрез тежки сражения с огромна загуба на личен състав и цивилни граждани, на материални средства и скъпо въоръжение, както и поражения на сградния фонд и разрушения на стратегически обекти. Съвременната война за завземане на територии ще се осъществява преди всичко във финансов аспект, чрез концентриране на огромен финансов ресурс в съответния регион, общност, територия. Като съществен пример може да бъдат посочени огромните финансови инвестиции на Китай в африканския континент, както и огромните инвестиции на редица арабски страни в Косово. В този смисъл войната между Русия и Украйна можем да определим, като война от една отминала епоха. Но все пак война, носеща огромни жертви и загуби за всички, пряко или непряко участващи.

Съвременният демократичен свят е необходимо със смирение да признае, че приобщаването на Русия към международната общност и новосформиращата се световна глобална система от ключова задача на демократичната общност се е превърнала в провалена тенденция и бъдеще. Трябва да се подчертае, че подкрепата за свободните пазари и демократичните процеси в Русия не беше достатъчно силна от демократичния

свободен свят и не се издигнаха пречки за бъдеща руска експанзия. Руските демократични реформи не успяха да бъдат подкрепени, Русия не бе поощрена да се съсредоточи върху развитието на своята собствена огромна територия, включваща 11 часови пояса, а по-скоро се създадоха условия за традиционния руски национализъм. Национализмът в Русия се разглежда и очертава все по-силно от неговата имперска страна. Стагнацията и упадъкът на Русия, като една преди всичко ресурсна икономика, крие своята неизбежност. Освен това, поглеждайки и проследявайки историята няколко века назад, може да се направи извод, че всеки в последните столетия, подходил с агресия и започнал война, винаги е претърпял цялостно поражение. Като пример може да се посочи Наполеон и Франция¹, Германия в Първата световна война и с Хитлер² начело във Втората световна война, САЩ с Виетнам³, бившият Съветски съюз с Афганистан⁴, Саддам Хюсеин с Кувейт, САЩ и войните в Близкия изток.

Понастоящем разглеждайки войната в Украйна, със съжаление можем да посочим, че мирния процес е насочен преди всичко към завземане на суверени територии от страна на Русия и контрол на териториални части с голям ресурс на полезни изкопаеми от страна на Съединените щати. Като доказателство можем да отбележим, че никъде не се посочва каква ще бъде политическата ориентация на украинското общество и държава – дълбоко свързана със свободните демократични общества и общности или основно ще бъде припозната като източник на ресурсна икономическа база към влиятелни страни и държави. В политическата периферия остават опитите за справедлив мирен процес между

¹ Napoléon Bonaparte (15 август 1769 - 5 май 1821), обикновено наричан просто Наполеон, е френски военен и политически лидер, който се издига по време на Френската революция и ръководи няколко успешни кампании по време на Революционните войни. Наполеон започва нахлуване в Русия през лятото на 1812 г. <https://hmn.wiki/bg/Napoleon>.

² Адолф Хитлер (на немски: *Adolf Hitler*) (20 април 1889–30 април 1945) е германски политик, райхсканцлер от 1933 г., райхспрезидент и – от 1934 г. до 1945 г. – фюрер и едноличен ръководител на Третия германски райх. Втората световна война е глобална война, която продължава от 1 септември 1939 г. до 2 септември 1945 г. и се превръща в най-мощния военен конфликт в историята на човечеството. Гречко, Андрей Антонович. История второй мировой войны 1939 – 1945 гг. Том 12. Итоги и уроки второй мировой войны. Воениздат, 1982.

³ Виетнамската война или Втората Индокитайска война (наричана в САЩ „мръсната война“) и известна във Виетнам като Американска война, се води от 1955 г. до 1975 г. между САЩ и Южен Виетнам (Република Виетнам) от една страна, и Северен Виетнам (Демократична Република Виетнам) и Народния фронт за освобождение на Виетнам (Виет Конг) от друга. Търкъл, С. Добрата война Партиздат 1988 г.

⁴ На Бъдни вечер през 1979 г. Съветският съюз започва военна инвазия в своя южен съсед Афганистан. Войната обаче нанася опустошения не само в Афганистан, но и в Съветския съюз, чиято икономика и национален престиж претърпяват тежък удар. Крахът от войната допринася значително за разпада на СССР в началото на 90-те години на миналия век. <https://profit.bg/svetat/voynata-koyato-predizvika-razpada-na-sssr/>.

Украйна и Русия, от страна на обединена Европа. Старата демократична Европа за пореден път се показва като ярък пример за демократичния свободен процес и глобалното бъдеще на човечеството. Но за жалост можем да посочим като съществена слабост на съвременното демократично общество, особено проличаващо във военната криза в Украйна, именно отсъствието на силно лидерство в съвременния демократичен свят. В цялостен аспект отсъстват политически лидери, вдъхновяващи мирните процеси и стремежите на човечеството към глобално бъдеще. Като пример може да посочим Държавния секретар на САЩ (1947 -1949 г) – Джордж Маршал⁵, който в своя реч в Харвардския университет говори и обявява планът „Маршал“⁶ (официално Програма за европейско възстановяване) - инициатива на Съединените американски щати за подпомагане на Европа, с която американското правителство дава безвъзмездна помощ от 13 милиарда долара (приблизително 130 милиарда долара от 2016 година) за възстановяване на европейската икономика след края на Втората световна война. Планът е в действие в продължение на 4 години от 8 април 1948 година. Целта на Съединените щати е да се възстановят засегнатите от войната области, да се премахнат търговските бариери, да се модернизира промишлеността и да се възстанови икономическият просперитет на Европа като преграда пред разпространението на комунизма. Част от плана е също премахването на множество регулации и насърчаване на ръста на производителността. Днес осезаемо се чувства липсва на лидери като Робер Шуман – вдъхновител на Обединена Европа, Конрад Аденауер, както и по-съвременните политически лидери от края на миналия век – Франсоа Митеран, Маргарет Тачър, Роналд Рейгън, Михаил Горбачов, Хелмут Кол, папа Йоан Павел II, дали силен тласък на съвременното глобално общество и глобалното бъдеще.

Глобализацията би следвало да бъде разглеждана с разбирането, че тя е феномен, предизвикан от изключителното развитие на технологиите, иновациите, знанието. Но нейното възходящо развитие е пряка функция на свободния търговски обмен и на процесите свързани с глобалния обмен на финансови средства, иновации в техниката и технологиите, наука, културата. Изхождайки от сложността на процесите на глобализацията, касаещи политическите, финансовите, обществено-социалните и

⁵ https://bg.wikipedia.org/wiki/Джордж_Маршал.

⁶ https://bg.wikipedia.org/wiki/План_„Маршал“.

културни взаимоотношения между различните общности, структури и индивиди, се налага изводът, че нейната устойчивост ще е силно зависима от негативните последици на бъдещи политически, финансови и военни кризи⁷. И най-съществен ще е въпросът как глобалното общество и глобалната икономика ще се справят с предизвикателствата на съвременното.

Библиография:

1. Димитров М., Ридван Заит, Иванов И., Диктатура на популизма, академично издателство „За буквите“ 2024 г., ISBN 978-619-185-699-2.
2. Гречко, Андрей Антонович. История второй мировой войны 1939 – 1945 гг. Том 12. Итоги и уроки второй мировой войны. Воениздат, 1982.
3. Кисинджър, Хенри, книга „Дипломатията“, издателска къща „Труд“, 1997 г.
4. Търкъл, С. Добрата война Партиздат 1988 г.
5. Фрийдман, Томас; книга „Лексус и маслиновото дърво“; издателство „Дамян Яков“ 2001 г.
6. Якока, Лий, книга „Къде изчезнаха лидерите?“, издателство „Сиела“, София, 2007 г.

Интернет източници:

1. https://bg.wikipedia.org/wiki/Финансова_криза.
2. https://bg.wikipedia.org/wiki/Джордж_Маршал.
3. https://bg.wikipedia.org/wiki/План_„Маршал“.
4. <https://profit.bg/svetat/voynata-koyato-predizvika-razpada-na-sssr/>.
5. <https://hmn.wiki/bg/Napoleon>.

⁷ Финансовата криза е събитие в икономиката, при което определени финансови активи рязко намаляват стойността си. https://bg.wikipedia.org/wiki/Финансова_криза.

КОНЦЕПЦИЯТА ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЕ СПОРЕД ИЗТОЧНИЦИТЕ НА ШЕРИАТА¹

Докторант Петранка Щерева, Катедра „Публичноправни науки“, Правно-исторически факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, имейл: pepishereva@abv.bg

Резюме: В контекста по тълкуването на понятието „шериат“ се разбира арабски произход от корена „шарее“, който буквално означава правя път към Бога. Настоящото изследване разглежда принципите на шериата (законите), които произтичат от четирите основни шариатски източника - Коранът (Божията книга на исляма); Свещената традиция (сунна); Единодушното мнение на обществото (иджма) и Тълкуване по аналогия (кияс). И настоящото изследване акцентира на ислямската концепция за престъпление и наказание, тъй като според ислямското законодателство всички индивиди са равни в задължението си да спазват Божествения закон и в отговорността, която носят при неговото нарушаване.

Ключови думи: Четирите основни шариатски източника, правонарушение.

THE CONCEPT OF OFFENSE ACCORDING TO SHARIA SOURCES

Petranka Shtereva, PhD Student, Department of Public Law Sciences, Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, E-mail: pepishereva@abv.bg

Abstract: The term “Sharia” originates from the Arabic root *sharī‘a*, which literally means “a path to be followed,” or more specifically, “a path to God.” This study explores the principles of Sharia law as derived from its four primary sources: the *Qur’an* (the holy book of Islam), the *Sunnah* (the sacred traditions of the Prophet Muhammad), *Ijma* (the consensus of the Muslim community), and *Qiyas* (analogical reasoning). Special attention is given to the Islamic understanding of crime and punishment, as Sharia law considers all individuals equal in their obligation to follow Divine Law and in their accountability for any violations thereof.

Keywords: The four main Sharia sources, offense.

Ислямското право е третата световна юридическа система. То е свързано с духа на арабския език и култура, тъй като Арабия е родината на мюсюлманството. Шариатът „(на арабски — пряк, правилен; на български се изписва и като шериат, а в западната литература като шария) е ислямският закон“², който регулира обществените отношения в мюсюлманския свят. „Общността не може да променя шариата, а само да му се подчинява“³. Шариат в ислямския контекст е „съвкупност от ислямски закони, завещани

¹ Докладът е представен на студентска и докторантска научна сесия, проведена на 21 ноември 2024 г. в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

² Майер, М. Шариат, джихад, фундаментализъм и ислямизъм : Един опит за изясняване на понятията. Working Paper. Научен електронен архив на НБУ, София. (Unpublished).2015, с.1. [онлайн]. [прегледан на 27.11.2024г.].

Достъпен на https://eprints.nbu.bg/id/eprint/2614/1/Shariya%2C%20jihad%20i%20islamism_Istatiya.pdf.

³ Цит по Цеков, Б. Държава и религия: конституционни модели. Благоевград : Унив. изд. "Неофит Рилски", 2023, с.43.

от Откровението на Мохамед и записани в Корана, а така също изведените от божествените напътствия на Пророка, наречени Сунни“⁴.

Ислямското правотворчество е изключителна юридическа дейност, тъй като е „способността да се създават доктринални мнения в съответствие с духа на принципите на първоизточниците на шариата (Корана и суната)“, които притежават характеристиките на правни норми⁵. Конкретният арабски термин е „иджитхад“, който в рамките на юридическата наука се интерпретира като „правотворческо усилие“. Фикх в практически контекст е наука за „въведение в ислямските норми (фатва), разположени в основните източници на ислямското право – Корана и Суната“⁶. Следва първо да се посочи, че шариатът е „единна система от предписания, съдържащи се в Корана и Суната, а фикх - съвкупност от норми, въведени на основата на шариата и които се прилагат към конкретна ситуация, непосредствено тълкуване на която отстъпва в шариата“⁷. Второ, шариатът е постоянен, докато фикхът се адаптира в зависимост от обстоятелствата, в които се прилага. И трето, шариатът „в по- голямата си част притежава общ и абстрактен характер, а нормите на фикха имат конкретна насоченост. Те показват как се прилагат закрепените в шариата основополагащи принципи спрямо конкретните обстоятелства“⁸.

Правната доктрина в мюсюлманския свят обуславя нарушенията на нормите на фикха – както чрез действия (извършване на забраненото), така и чрез бездействие (неизпълнение на задължение), за което шариатът предвижда наказание. Шариатът е държавна религия и правна доктрина, неговите правила основно регулират отношенията между вярващия и висшата сила, а на второ място - отношенията между хората⁹. С други думи, „спазването на шариата е върховен императив за мюсюлманина“¹⁰. В доктрината на фикха са разработени класификации на нарушенията на база критерии като наличието или отсъствието на мярка за отговорност към деянието в основните религиозни източници на фикха - Корана и суната на пророка Мохамед, както и дали засягат правата на Аллах или отделните индивиди.

Класически пример за шариатски източник е „Коранът“ т.нар. китаб-уллах като „сборник от нормативи, юридически формули и критерии, имащи висша юридическа

⁴Колев, Т. Теория на правораздавателната дейност. Т. 1, История на правораздавателната дейност от античността до предмодерната епоха. София : СУ "Св. Климент Охридски", 2010, с.57.

⁵Чуков, Вл., Георгиев, В. Философия и теория на ислямското право. С., ЛИК, 1997, с.241-243.

⁶Колев, Т.Теория на правото. С., Сиела Норма АД, 2015, с.177.

⁷Колев, Т. Теория на правораздавателната дейност. Т. 1, История на правораздавателната дейност от античността до предмодерната епоха. София : СУ "Св. Климент Охридски", 2010, с.57.

⁸Колев, Т. Цит.съч., с.57-58.

⁹Чуков, Вл., Георгиев, В. Цит.съч., с.123.

¹⁰Цеков, Б. Цит.съч., с.42.

сила“¹¹. В Корана има малко юридически текстове, които съставляват само около десет процента от общия брой от 6234 стиха. В тази своя част „седемдесет стиха са посветени на семейното право и на гражданскоправните въпроси; 30 – на наказателното право; 25 – на международните отношения; 13 – на съдебните процедури; 10 – на публичното право и на финансовото и данъчното право“¹². Вторият по значимост източник е „Свещената традиция (сунна)“ т.нар. сунет и – ресул уллах - „пример за подражание на пророка като единствения осезаем за обикновените хора законодател“¹³. Третият източник е „Единодушното мнение на обществото (іjma)“ т.нар. иджма и – умет или иджма - „колективното мнение по шериатските въпроси на първенците и учените от духовната община“¹⁴. И четвъртият специфично юридически източник е „Тълкуване по аналогия (qiyas)“ т.нар. кияс – и-фукеха - „установяване на допустимия за ислямската правна логика критерий, чрез който се е разрешил трайно предишен казус от богатата юридическа практика и използването на приликата между него и нововъзникнал казус, за да бъде придаден законосъобразен характер на съдебното решение по втория казус“¹⁵.

С оглед на религиозния характер на ислямската правна система, в наказателното право не се прави разлика между нарушение и престъпление. То обхваща обществените отношения, които възникват при извършването на престъпления, и са свързани с налагането на наказателна отговорност на извършителите им. Престъпленията са вид правонарушение разделени на три категории според естеството на отговорността и от това чии права нарушават. В тази своя част първата категория отразява най-тежките престъпления, които нарушават правата на Аллах или засягат мюсюлманската общност. Втората категория включва по-леките престъпления, насочени срещу физически лица. И третата категория обхваща останалите престъпления, които са най-малко опасни за обществото.

Първата група включва най-тежки престъпления, които са наказуеми съгласно Корана и сунната т.нар. hudud (ед.ч. hadd). Съдията има много ограничени правомощия по отношение на тях, поради „религиозните предписания - бичуването и смъртното наказание се налагат за престъпления срещу Аллах, като вероотстъпничество,

¹¹Чуков, Вл., Георгиев, В. Цит.съч., с.184.

¹²Цит по Лозано, М. Големите юридически системи : въведение в европейското и извъневропейското право, София : Изток-Запад, 2018, с.316.

¹³Чуков, Вл., Георгиев, В. Цит.съч., с.197.

¹⁴Гълъбов, Г. Фаденхехт, Й. Мюсюлманско право: С кратък обзор историята и догмите на исляма. С., Кооперативна печатница „Франклин“,1924, с.19.

¹⁵Цит по Чуков, Вл., Георгиев, В. Цит.съч., с.207.

богохулство и прелюбодеяние“¹⁶. Накратко можем да посочим, че от коментираните седемте престъпления hudud наказанията за прелюбодеяние т.нар. зина варират в зависимост от семейното положение, а строгите телесни наказания се налагат за сериозни престъпления като кражба и разбойничество и т.н.¹⁷ Тези деяния подлежат на съдебно наказание, тъй като са насочени срещу Божиите заповеди, а държавата изпълнява ролята на Божи представител на земята.

Втората категория по-леки престъпления т.нар. qisas – талион или кръвнината засяга интересите на отделни лица - убийство и нанасяне на телесна повреда. В прекия смисъл на думата правомощията на мюсюлманския съдия са ограничени, тъй като принадлежат към престъпленията наказуеми от Корана и сунната. Коментираните престъпления са „санкционирани с наказанието талион, което, по желание на жертвата или на семейството, може да бъде заместено с равностойността на кръвта или прошката“¹⁸. В този случай съдията не взема предвид умишления характер на действието, а се ограничава до това да забрани вендетата.

Третата категория престъпления т.нар. tazir се прилага в случаите, когато деянието, нарушаващо обществения ред, не попада в рамките на престъпленията, за които са предвидени едно от двете наказания (хадд или кисас). Смъртното наказание не може да бъде наложено, защото основната цел е реформирането на извършителя. Наказанията за тези престъпления са в ръцете на съдията, тъй като нито Корана, нито сунната предвиждат специални наказания. Категорията на престъпленията tazir продължава да бъде част от ислямското наказателно право, но конкретните случаи и наложените наказания варират в зависимост от решенията на всяка отделна страна.

Западноевропейският модел на нови стандарти и ценности е интегриран в законодателството на ислямските страни (включително Египет). В тази връзка „27 държави в света са конституционализирани исляма като държавна религия, респ. шериата като правна система – Афганистан, Алжир, Бахрейн, Бангладеш, Бруней, Джибути, Египет, Иран, Ирак, Йордания, Коморски острови, Кувейт, Либия, Малайзия, Малдиви, Мавритания, Мароко, Оман, Пакистан, Палестинската автономия, Катар, Саудитска арабия, Сомалия, Сирия, Тунис, ОАЕ, Йемен. В отделни случаи, без ислямът да е държавна религия, шериатът е закрепен като една от правните системи, включително

¹⁶Лозано, М. Цит.съч., с. 334.

¹⁷Вж.Лозано, М. Цит.съч., с. 334.

¹⁸Вж.Лозано, М. Цит.съч., с. 334.

със своя правораздавателна структура по редица въпроси, свързани с частноправния статус на личността – Нигерия и Гамбия“¹⁹.

Шариатът е система от правни, морални и религиозни норми, но не представлява монолитен писмен текст от норми²⁰. Той е съвкупност от правила и принципи, които могат да бъдат намерени в отделните религиозни текстове - Корана или Сунните²¹. Шариатът играе важна роля в мюсюлманските държави, тъй като културното му и социалното му влияние е значително, а милиони хора разчитат на Корана и ислямското право²². С оглед на европейския конституционализъм „в исляма държавата има правоподръждаща роля – т.е. призвана е да обезпечава разясняването на шариата и да гарантира сигурността на общността“²³. В тази връзка ислямската концепция за престъпления и наказания установява „конкретните видове наказания, както и възстановяването на вредите, произтичащи от извършени престъпления“²⁴.

Библиография:

1. Ал-Шаргаби, Ж., Рогошев, Т. Конфликтът между шариата и правата на човека - практика, проблеми и решения. В: Сборник доклади от годишната университетска научна конференция на НБУ "Васил Левски", Т. 7, 2021, с. 242-252.
2. Гълъбов, Г. Фаденхехт, Й. Мюсюлманско право: С кратък обзор историята и догмите на исляма. С., Кооперативна печатница „Франклин“, 1924.
3. Колев, Т. Теория на правото. С., Сиела Норма АД, 2015.
4. Колев, Т. Теория на правораздавателната дейност. Т. 1, История на правораздавателната дейност от античността до предмодерната епоха. София : СУ "Св. Климент Охридски", 2010.
5. Лозано, М. Големите юридически системи : въведение в европейското и извъневропейското право, София : Изток-Запад, 2018.
6. LawStore: https://pravoto.com/1_Nakazatelno_pravo.pdf.
7. Майер, М. Шариат, джихад, фундаментализъм и ислямизъм : Един опит за изясняване на понятията. Working Paper. Научен електронен архив на НБУ, София. (Unpublished).2015.
8. Сюкиййнен, Л.Р. Мусульманское уголовное право: Теоретические основы и современная практика.М. ИНИОН РАН.2007.
9. Урусова, Е. Иванов,Ю.Мусульманское право: библиогр. указ. М.,Изд. дом Марджани, 2010.
10. Цеков, Б. Държава и религия: конституционни модели. Благоевград : Унив. изд. "Неофит Рилски", 2023.

¹⁹Цит по Цеков, Б. Цит.съч., с.46.

²⁰Ал-Шаргаби, Ж., Рогошев, Т. Конфликтът между шариата и правата на човека - практика, проблеми и решения. В: Сборник доклади от годишната университетска научна конференция на НБУ "Васил Левски", Т. 7, 2021, с. 244.

²¹Ал-Шаргаби, Ж., Рогошев, Цит.съч., с. 244.

²²Пак там, с. 251-252.

²³Цеков, Б. Цит.съч., с.44.

²⁴Колев, Т. Теория на правото. С., Сиела Норма АД, 2015, с.176.

11. Чуков, Вл., Георгиев, В. Философия и теория на ислямското правото, С., ЛИК, 1997.

СЛОВАЦИТЕ В ЧЕХОСЛОВАКИЯ (1918 – 1939 Г.)¹

Виктор Синански, редовен докторант по Нова и най-нова обща история, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград

Резюме: Целта на публикацията е да представи и анализира положението на словаците в Чехословакия между двете световни войни, подхранващо напрежението между двете основни народности в централноевропейската държава. В нея са разгледани фактори, демонстриращи фактическото положение на словаците като малцинство, въпреки представянето им като основен партньор в общата чешко-словашка държава. В контекста на отношенията между чехите и словаците са представени и други големи малцинствени групи, влияещи върху цялостната политика на Прага по въпроса за словашката автономия.

Ключови думи: Междувоенна Европа, Чехословакия, Първа Чехословашка република, Малцинствен въпрос, Судетска криза.

THE SLOVAKS IN CZECHOSLOVAKIA (1918–1939)

Viktor Sinanski, PhD Student, Modern and Contemporary History, South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad

Abstract: The aim of the publication is to present and analyze the situation of Slovaks in Czechoslovakia between the two world wars, fueling the tension between the two main nationalities of the Central European state. It examines various factors demonstrating the factual situation of Slovaks as a minority, despite their presentation as a major partner in the common Czech-Slovak state. In the context of relations between Czechs and Slovaks, other large minority groups influencing the overall policy of Prague on the issue of Slovak autonomy are also examined.

Keywords: Interwar Europe, Czechoslovakia, First Republic of Czechoslovakia, Minority Question, Sudetenland Crisis.

Въпросът за положението на словашкия етнос в Чехословакия между двете световни войни представлява основната разделителна линия пред партньорството в общата държава, чиято официална политика е насочена към сливането на двете народности в една обща. Словашкият национален въпрос се формира и развива в усложнена геополитическа обстановка, характеризираща се с опит за налагане на нов европейски ред от страните победителки в Първата световна война и активната съпротива на ревизионистично настроените държави.

Предвид така оформената ситуация, са логични опитите на Прага да заглуши словашките искания за по-широка автономия с оглед опасността от предявяване на претенции от страна на немското и унгарското малцинство в Чехословакия.

¹ Докладът е представен на студентска и докторантска научна сесия, проведена на 21 ноември 2024 г. в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

След края на Първата световна война коренно се променя геополитическата ситуация в Европа и света. Редица европейски империи – Германия, Австро-Унгария и Русия, са победени във войната и са изправени пред тежка следвоенна криза. Най-голямо влияние върху развитието на чехословашкия въпрос има колабирането на дуалистичната монархия на Хабсбургите, чието териториално наследство е поделено между Румъния, Кралството на сърби, хървати и словенци и нововъзникналите Полша и Чехословакия. Така оформеното стратегическо положение предопределя френския интерес към новите играчи на сцената на Централна Европа, водещ до обединяване на новите държави в общ антиревизионистичен блок, насочен най-вече срещу Германия и бившите ѝ съюзници. Поради това независимо от прокламираните принципи за самоопределяне на народите и толерантност към националните малцинства, в Чехословакия и останалите страни от Централна Европа се оформя тенденция за укрепване на чувствата за национална принадлежност на водещия етнос за сметка на ограничаване правата на малцинствените групи.

На фона на по-важни моменти от съществуването на Първата и Втората Чехословашка република публикацията разкрива положението на словаците като младши партньор в общата държава, като се акцентира на постоянния чешки натиск за сливане на двете народности. Свидетелство за този натиск е официалната политика на Прага, ръководена от президента Томаш Масарик, която води началото си още от времето на Първата световна война. Именно пражкият централизъм е основният проблем за Братислава.

Формирането на Чехословакия започва много преди капитулацията на Австро-Унгария. Самата идея за създаване на подобна държава изхожда от възможността за увеличаване шансовете на двете народности да извоюват независимост от империята, като формират у представителите на Антантата схващането, че чехословашкият етнос не е малоброен, а чехите и словаците всъщност са две разклонения на един и същи народ.² Въпреки така представените аргументи от страна на Томаш Масарик, който изхожда от 14-те точки на президента на САЩ Удроу Уилсън, основната причина за френската подкрепа за създаването на независима Чехословакия се корени в стратегическите предимства, които нейното географско разположение дава на Париж в дългосрочната му политика, насочена срещу Германия. Френските съображения се

² Кочанков, Н. България и Словакия (1938 – 1944): Политика и дипломация в европейския югоизток. Издателство „Фабер“, Велико Търново, 2017. с. 38.

доказват и от нежеланието на страната да се ангажира с конкретизиране на словашкия въпрос, приемайки без възражения тезата на Прага за общата народност.

Важно е да се отбележи обаче, че словаците сами дават своето съгласие да се включат в състава на общата държава. То е официализирано от Договора от Питсбърг, подписан на 30 май 1918 г.³ С него значително се увеличава степента на интеграция между чехите и словаците. В документа са включени конкретни въпроси, свързани с функционирането на бъдещата обща държава. Договорено е, че формата на управление на страната ще е демократична и републиканска; очертани са границите на федеративните граници на Чехия и Словакия, съставляващи общата държава; на Словакия се гарантират административна и съдебна автономия, а на САЩ – ролята на важен външен партньор.⁴

На 28 октомври 1918 г. официално е провъзгласено създаването на Чехословакия, като два дена след това Словакия официално влиза в състава на общата държава. Освен чешките и словашките земи в нейния състав влизат компактно населената с немци Судетска област и Рутения, населена с украинци. Така очертаните граници на новата държава създават пъстър пейзаж от етнически групи, които я населяват. Немците представляват 3,2 млн. души от общото население на страната, възлизащо на 14 млн., унгарците са 1,3 млн., а украинците – 0,5 млн., като се наблюдава и малобройно полско малцинство, най-вече в Тешинска област.⁵ От друга страна, чехите съставляват едва 7 млн. души или половината от населението и единствено тезата за общото съществуване на чехословашката народност и прибавянето на двумилионното словашко население към чешкото създава илюзията за стабилността на мнозинството. Това обаче, съчетано с нежеланието на Прага да се съобрази с договореностите от Кливланд и Питсбърг, играе важна роля в оформянето на словашкия национален въпрос.

³ Договорът е продължение на Кливландското споразумение между представители на чешкото и словашкото население, подписано на 22 октомври 1915 г., предвиждащо обща борба на чехите и словаците за независимост и право на самоопределяне, обединяване на чешките и словашките земи във федерален съюз, като се гарантират демокрацията, автономията на словашката администрация, културните и политическите свободи на словаците и правото им да водят самостоятелна политика. CLEVELAND AGREEMENT OF 1915, in: <https://case.edu/ech/articles/c/cleveland-agreement-1915> (посетен на 20. 01. 2025 г.)

⁴ Czecho-Slovak Agreement in: https://web.archive.org/web/20131102164907/http://czechconnections.org/pdf_files_folder/Czech%20Americans/ThePittsburghAgreement.pdf (посетен на 20. 01. 2025 г.)

⁵ Баева, И. Източна Европа през XX век. Идеи, конфликти, митове. Издателство „Парадигма“, София, 2010. с. 117.

Сами по себе си словаците изпитват дискомфорт от факта, че те практически не само са младши партньор в общата държава, а също така са третата по численост етническа група в нея. Сред съвременните изследователи е залегнало мнението, че съюзът между двете славянски народности има за цел да подобри най-вече чешките стратегически позиции в общата държава и централноевропейския контекст, с оглед възпирането на немския национализъм, клонящ след края на Първата световна война към обединение на всички земи, населени с немци в обща държава под ръководството на Берлин.⁶ Именно това е причината чехите да отхвърлят категорично словашките претенции за автономия. В основата на натиска срещу Словакия стои и заплахата от бъдеща германска агресия, която е съчетана с невъзможността на Франция да гарантира дългосрочно статуквото в Централна Европа и нежеланието на Великобритания да се ангажира със защитни съюзи по въпросите на региона.⁷

Словашкият въпрос не се обсъжда официално в нито една от западноевропейските държави, тъй като техните политически лидери не разбират неговата същност и считат чехословаците за една народност. Още по-голямо влияние върху този развой има и президентът Масарик, който отрича съществуването на такъв проблем в Чехословакия. Той самият също не разбира словашките искания вероятно поради собствения си смесен чешко-словашки произход, считайки себе си повече за чехословак, отколкото за представител на която и да е от двете народности. Позицията на Париж и Лондон допълнително усложнява словашките опити за придобиване на договорената автономия, тъй като Великобритания счита, че, заставайки на страната на антигерманския съюз, би позволила на Франция да се превърне в европейски хегемон, заплашващ позициите на Лондон.⁸ Френското правителство, от друга страна, се интересува от малцинствените проблеми в Централна Европа дотолкова, колкото да не заплашват собствените му интереси. В допълнение към това редица френски и британски общественици критикуват възможността на новосъздадените държави в Централна Европа да оцелеят в контекста на германския ревизионизъм, съчетан със собствените им вътрешнополитически проблеми. Още повече те определят създаването на тези държави като един голям стратегически пропуск спрямо Германия, който ще ѝ

⁶ Кочанков, Н. Цит. съч. с. 41-42.

⁷ Кисинджър, Х. Дипломатията. Книгоиздателска къща „Труд“, София, 2020. с. 218-220.

⁸ Пак там. с. 217.

осигури възможност да възстанови военно-икономическия си потенциал значително по-бързо.⁹

Така оформената ситуация поставя словаците в сложно положение. Те официално се разглеждат като водеща народност в Чехословакия, притежаваща повече права от признатите малцинствени групи, но същевременно с това и като малцинство, подложено на значително повече ограничения от други малцинствени етноси. Словаците са принудени да се съобразяват с вижданията на по-многобройния чешки етнос и да се лишат от възможността да имат функционираща администрация, работеща на собствения им език, с оглед чешките притеснения от реакцията на судетските немци при евентуално въвеждане на договореностите от Питсбърг за по-малобройния словашки етнос. Основна пречка пред решаването на въпроса е и фактът, че законодателната власт в Прага не може да даде точно определение какво точно би се разбирало под автономия и до къде биха се простирали правомощията на един автономен регион.¹⁰ Въпреки това Чехословакия е принудена да зачита правата на малцинствата по силата на редица договори, които сключва непосредствено след създаването си.

Първият такъв документ е подписан на 10 септември 1919 г., паралелно със Сен Жерменския мирен договор между Австрия и страните победителки, като вменява на Прага задължението да уважава етническите си малцинства и да им осигури възможност да получат своето образование на майчиния си език и да не бъдат преследвани с цел отмъщение, като се гарантират техните свободи и частна собственост. Важно е да се отбележи обаче, че единственото малцинство, нефигуриращо в договора, е словашкото, което заедно с чехите се разглежда като един общ водещ за страната етнос.¹¹ На 7 юни 1920 г. чехословашкото правителство прави опит да урегулира и немския въпрос, чрез двустранно споразумение с Австрия, уреждащо детайли около малцинствените права на немците, както и около придобиването на австрийско гражданство от етнически чехи и словаки, останали в

⁹ Мора, А. История на Съединените американски щати. Част 2. Издателство „Книго-Цвят“, София, 1992. с. 204.

¹⁰ Kuklik, J., Petras, R. Minorities and Law in Czechoslovakia, 1918 – 1992. Karolinum Press, Prague, 2017. p. 126-127.

¹¹ Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Czechoslovakia, signed at Saint-Germain-en-Laye, September 10, 1919. In: Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, Volume XIII. Ed. J. Fuller, United States Government Printing Office, Washington, 1947. p. 809-822.

пределите на Австрия.¹² Въпреки това официална Прага се стреми да премахне наследството на Австро-Унгария. Чехите използват пропуски в договореностите, за да заселят в Судетите и южните словашки области, населени предимно с унгарци, чешки и словашки бюрократи, с което си осигуряват възможност за ускорен строеж на чехословашки културни и образователни институции. Още повече положението на немците и унгарците в международен план води до това отправените от тях до Обществото на народите оплаквания, свързани с чехословашки репресии, да бъдат игнорирани.¹³

Проблемите между чехите и словаците възникват още със самото създаване на държавата. Първият голям спор между двете народности е свързан с наименованието на страната. Първоначалният вариант предвижда използване на тире между наименованията на двата съставни народа на Чехо-Словакия, което е предпочитано от словаците и цели да покаже тяхното място като „равностоеен“ партньор във федерацията.¹⁴ Въпреки че, първоначално съществуват и двата типа на изписване с и без тире, постепенното премахване на тирето се налага с оглед улесняване работата на администрацията. Въпреки това в трите мирни договора, в които държавата фигурира, а именно Версайски, Сен Жерменски и Трианонски, сключени съответно с Германия, Австрия и Унгария, „тирето“, на което словаците много държат, е добавено, въпреки че е пропуснато на различни места в Конституцията на страната. Независимо от липсата на каквито и да е последици от конкретен начин на изписване на името, словаците реагират бурно при изпускане на символичното за тях тире.¹⁵

Различията между Чехия и Словакия се оформят още по време на съвместното им съществуване в рамките на Австро-Унгарската империя. Докато Бохемия и Моравия, съставляващи Чехия, се намират в австрийската част на империята, Словакия е под контрола на Кралство Унгария. Въпреки че двете половини на империята се управляват от един и същи монарх, техните правителства имат значителна свобода да определят сами политиката в подвластните си райони. Чехия е силно облагодетелствана от разположените на нейна територия големи индустриални центрове, докато Словакия разполага с различен тип икономически възможности. При нея липсват големи

¹² TREATY BETWEEN THE AUSTRIAN REPUBLIC AND THE CZECHO- SLOVAK REPUBLIC WITH REGARD TO CITIZENSHIP AND TO THE PROTECTION OF MINORITIES, SIGNED AT BRUNN ON JUNE 7, 1920. In: LEAGUE OF NATIONS Treaty Series Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations. Vol. III. 1921. p. 210-224.

¹³ Мауриц, М. Чехия. Издателство „Рива“, София, 2009. с. 112-113.

¹⁴ Шьонфелд, Р. Словакия. От Средновековието до наши дни. Издателство „Рива“, София, 2010. с. 85.

¹⁵ Пак там. с. 74-75.

производствени центрове, а по-голямата част от наличните ѝ фабрики са собственост на чужди инвеститори. Също така в страната е силно застъпена земеделската промишленост, което само по себе си създава ясно изразено неравенство в двете съставни части на Чехословакия.

Чешката половина от държавата, от своя страна, също има своите икономически трудности. Голяма част от най-развитите ѝ заводи се намират в Судетска област и се стопанисват от немски собственици, които по начало са враждебно настроени към новата държава. Въпреки това чехословашката индустрия се нарежда сред най-развитите в световен мащаб между двете световни войни.

Именно проблемът с големите малцинства обаче е една от общите черти между чехите и словаците. Докато чехите се стремят да противодействат на немците от Судетска област в опитите им да се отделят от държавата, словаците, от друга страна, са принудени да възпират опитите на унгарците за откъсване на южните словашки региони и присъединяването им към Унгария. Предприетите от Прага мерки за ограничаване на сепаратизма обаче носят негативи и за словаците, тъй като ограничават напълно възможностите им да получат автономия, която според президента Масарик би дала тласък на дезинтеграция на частите на общата държава.¹⁶

Още конфликтни точки в отношенията между чехите и словаците се оформят и от други аспекти на обществения живот в двете половини на страната. Типичното за Чехия протестантство, съчетано с видимата секуларизация на обществото влиза в пряк конфликт с католическото словашко население, в чийто живот църквата присъства активно. Именно отделянето на религията се разглежда като екзистенциална заплаха за съществуването на словашката култура, като се използва през 30-те години на XX век за подсилване на националистическите чувства в Братислава.

Наред с това чешката интелигенция демонстрира неприязън към словаците, описвайки ги като по-изостанали, а тяхното желание да запазят традиционната си култура от обезличаване, заплаха за което виждат в идеята за сливане на чешкия и словашкия етнос като основен вътрешен проблем за страната. Още повече словаците са крайно недоволни от невъзможността да оперират административно на собствения си език.

Те приемат като заплаха назначаването на чешки преподаватели в техните училища, виждайки в това опит за асимилация. Именно това обаче повлиява

¹⁶ Пак там. с. 80.

положително върху укрепването на словашкото национално самосъзнание. Друг проблем е, че словаците считат, че прекалено много чехи се заселват в техния край на страната. През 1930 г. те наброяват повече от 100 000 души, от които над 20% работят в държавната администрация като още много заемат ръководни позиции в пощите и железниците. Словашките националисти отказват да приемат по какъвто и да е начин аргументите на официална Прага, че това се налага поради липсата на достатъчно квалифицирани словашки специалисти, приемайки го като опит за асимилация, каквито всъщност не липсват в края на 20-те години от министъра на образованието на Чехословакия, чиито планове предвиждат налагане на чехословашката доктрина в държавните училища и преобразуването на чехословашкия език, който да бъде максимално уеднаквен с чешкия.¹⁷

Важно е обаче да се отбележи, че „настъплението“ на чешки специалисти в Словакия действително е резултат от липсата на словашки кадри. Към 1918 г. грамотността в Чехия достига почти 100%, а в Словакия около 65%. Това се дължи на изоставането на унгарската половина на Австро-Унгария, под чието управление се намират словаците, в общото си държавно развитие.

Положението е допълнително влошено и от президента Масарик, който публично оповестява пред чуждестранни медии идеята си за регулиране на обучението в чехословашките училища, като по този начин ускорява процеса на претопяване.¹⁸ Според него словаците са прекалено крайни в религиозните си виждания.

Ясен пример за нежеланието на Масарик чехите и словаците въобще да бъдат разглеждани като отделни народности е преброяването на населението от 1921 г. Това се дължи на желанието на управляващите в Прага да представят чехословашкия етнос, наброяващ над 9 млн. души, за значително по-голям от немското малцинство, възлизащо на 3,2 млн., представляващо основната сепаратистка заплаха пред Чехословакия.¹⁹ Това е причината управляващите да предприемат и допълнителни действия, целящи запазване териториалната цялост на страната. Именно репресивните мерки, предприети като противодействие на сепаратизма от чехословашкото

¹⁷ Ramet, S. Leff, C. *Interwar Czechoslovakia – A National State For Multiethnic Population*. In: *Interwar East Central Europe, 1918 – 1941. The Failure of Democracy-building, the Fate of Minorities*. Ed. S. Ramet, Routledge, New York, 2020. p. 89.

¹⁸ Heiman, M. *Czechoslovakia. The State That Failed*. Yale University Press, London, 2011. p. 57.

¹⁹ Кочанков, Н. Цит. съч. с. 41.

правителство, изразяващи се в налагането на забрана държавни постове да бъдат заемани от хора, които не говорят чешки като майчин език.²⁰

Основният ефект от акцията на управляващите е премахването на хиляди немски чиновници от администрацията, но за сметка на това повишава допълнително напрежението между чехите и словаците. Последните са недоволни от факта, че не само правителството продължава да игнорира исканията им за автономия, а също така ги принуждава да си служат официално с чешкия език дори в своята половина от държавата.

Въпреки широкото недоволство сред словашкото население, през 20-те години на XX век напрежението между тях и чехите не ескалира. През 30-те години в Словакия се наблюдава засилване на национализма под влияние на авторитарните и тоталитарните движения в редица европейски държави, но отново словашкото недоволство остава пасивно. За тази особеност словашкият министър-председател Милан Ходжа заявява, че словашкото общество е политически пасивно и се чувства комфортно, когато не трябва да се мобилизира в защита на каузи, като дори избягва да проявява активност и в моменти, когато това е необходимо.²¹

Това се дължи на подетите от Прага социални реформи в полза на работниците и подобряване на икономиката на по-изостаналата Словакия.²² Братислава, също така счита, че съюзът с чехите играе важна роля за удържането на унгарските сепаратисти в южните региони на страната. Словаците осъзнават, че се намират в крайно неблагоприятна позиция на фона на общата нестабилност в Централна и Източна Европа, при едно свое евентуално отделяне от Чехия.

Икономическата политика на по-големия партньор дава тласък на развитието на Словакия с въвеждане на усъвършенствания австрийски метод на управление на държавата, наложен в Бохемия и Моравия преди обявяването на чехословашката независимост. Това спомага и за засилване темповете на развитие на словашкото образование и култура като въпреки опитите за сливане на двете народности в една не само не отслабва националното чувство на словаците, а дори спомага за неговото засилване. В политически план възникват и множество партийни движения, в които влизат представители и на двете народности, което, от своя страна, спомага за засилване на словашкото участие в управлението.

²⁰ Ramet, S. Leff, C. Op. cit. p. 78.

²¹ Пак там. с. 88.

²² Шьонфелд, Р. Цит. съч. с. 86.

В средата на 30-те години Чехословакия е изправена пред редица промени. През 1933 г. нацистите поемат властта в Германия и насочват вниманието си към ревизиране на Версайския мирен договор. Две години по-късно Томаш Масарик се оттегля от президентството, като е наследен от Едвард Бенеш. В допълнение към това отслабването на Париж и Лондон принуждава Чехословакия заедно с Франция да сключат поредица двустранни договори за взаимопомощ със СССР през май 1935 г. Същевременно се наблюдава засилване на словашкия национализъм, който е използван от Германия, за да влоши отношенията между Прага и Братислава.

Периодът от 1935 до 1938 г. е изключително напрегнат за Чехословакия. Засилените античешки чувства в Словакия отново извеждат въпроса за автономията, а същевременно с това судетските немци, предвождани от техния лидер Конрад Хенлайн, предявяват претенции за присъединяването си към Германия. Натискът, от страна на Берлин спрямо европейските държави и желанието на Париж и Лондон да избегнат на всяка цена нов конфликт на континента, водят до откъсването на Судетска област от Чехословакия и предаването ѝ на Германия по силата на подписаното на 30 септември 1938 г. Мюнхенско споразумение, като Чехословакия се задължава да освободи политическите затворници от немски произход, както и намиращите се на държавна работа немци при изразено от тяхна страна желание.²³

Отнемането на Судетска област дава началото на Втората Чехословашка република и поставя нов етап в развитието на словашкия въпрос. На 6 октомври, ден след като президентът Едвард Бенеш подава оставка, словаците предприемат активни действия срещу правителството в Прага. Въпреки споровете между отделните словашки партии, те се възползват от политическата криза и обявяват Словакия за автономна, като сред по-радикалните словашки националисти се заражда и идеята за пълна независимост на страната.²⁴ Прага е принудена да се съобрази с исканията на Братислава, като дори добавя важното за словаците тире в името на Чехо-Словакия и премахва чешкия език от административните служби, извън Бохемия и Моравия, което е последвано от масови уволнения на чешки чиновници и замяната им със словаци, които към 1938 г. вече разполагат с доста по-голям брой обучени кадри.²⁵

²³ Из съглашението между Германия, Великобритания, Франция и Италия, сключено в Мюнхен. В: Иванова, Д. Документи и материали по съвременна история (1918 – 1945). Университетско издателство „Неофит Рилски“, Благоевград, 2011. с. 111-112.

²⁴ Шьонфелд, Р. Цит. съч. с. 108.

²⁵ Пак там. с. 109.

Въпреки получената автономия, Словакия също губи част от територията си. Първият Виенски арбитраж, свикан на 2 ноември 1938 г., със задачата да намери решение на унгарския въпрос в Чехословакия, принуждава републиката да предаде на Унгария земите си, населени с унгарско малцинство.²⁶

Това е последвано от активизиране на контактите между крайните националисти в Словакия и Хитлер, който вижда в намесата си по словашкия въпрос възможност да ликвидира цяла Чехословакия. През март 1939 г. античешките настроения в Братислава достигат връхната си точка, след като чехословашкият президент Емил Хаха разпуска словашкото правителство, обявява военно положение и нарежда ареста на премиера и други словашки общественици.²⁷ Случаят е използван от Хитлер, за да упражни натиск върху Прага и да наложи контрол над останалата част от Чехословакия, имитирайки загриженост за словаците. На 15 март 1939 г. германската армия навлиза на чехословашка земя, налагайки контрола си над Чехия, а ден по-късно създава марионетната на Германия Словашка република, поставяйки края на словашкия национален въпрос между двете световни войни.

Словашкото положение в Чехословакия може да се определи като едно нежелано, но нужно и на двете страни партньорство. То е резултат от желанието и на двата народа за самостоятелно съществуване, съчетано с ясната им оценка, че липсата на сътрудничество между тях не би позволила дългото му просъществуване. Именно заплахата, която представлява ревизионизмът на победените държави, се оказва достатъчно силен фактор, който да не позволи ескалация на напрежението между чехите и словаците. Голяма роля за словашката пасивност играят и множеството положителни ефекти, които партньорството с Чехия дава. Именно това взаимодействие, даващо възможност за ускорено развитие на словашкото общество, обаче се оказва точката, от която започва разрива между двата народа, който, подпомогнат от Германия води в крайна сметка до разпадането на общата държава.

Библиография:

1. Баева, И. Източна Европа през XX век. Идеи, конфликти, митове. Издателство „Парадигма“, София, 2010.

²⁶ Мауриц, М. Цит. съч. с. 148.

²⁷ Шайър, У. Възход и падение на Третия Райх. Т. 1. Издателство „Изток-Запад“, София, 2017. с. 526-527.

2. Иванова, Д. Документи и материали по съвременна история (1918 – 1945). Университетско издателство „Неофит Рилски“, Благоевград, 2011.
3. Кисинджър, Х. Дипломацията. Книгоиздателска къща „Труд“, София, 2020.
4. Кочанков, Н. България и Словакия (1938 – 1944): Политика и дипломация в европейския югоизток. Издателство „Фабер“, Велико Търново, 2017.
5. Мауриц, М. Чехия. Издателство „Рива“, София, 2009.
6. Мороа, А. История на Съединените американски щати. Част 2. Издателство „Книго-Цвят“, София, 1992.
7. Шайрър, У. Възход и падение на Третия Райх. Т. 1. Издателство „Изток-Запад“, София, 2017.
8. Шьонфелд, Р. Словакия. От Средновековието до наши дни. Издателство „Рива“, София, 2010.
9. CLEVELAND AGREEMENT OF 1915, in:
<https://case.edu/ech/articles/c/cleveland-agreement-1915> (посетен на 20. 01. 2025 г.)
10. Czecho-Slovak Agreement in:
https://web.archive.org/web/20131102164907/http://czechconnections.org/pdf_files_folder/Czech%20Americans/ThePittsburghAgreement.pdf (посетен на 20. 01. 2025 г.)
11. Heiman, M. Czechoslovakia. The State That Failed. Yale University Press, London, 2011.
12. Kuklik, J., Petras, R. Minorities and Law in Czechoslovakia, 1918 – 1992. Karolinum Press, Prague, 2017.
13. Ramet, S. Leff, C. Interwar Czechoslovakia – A National State For Multiethnic Population. In: Interwar East Central Europe, 1918 – 1941. The Failure of Democracy-building, the Fate of Minorities. Ed. S. Ramet, Routledge, New York, 2020.
14. TREATY BETWEEN THE AUSTRIAN REPUBLIC AND THE CZECHOSLOVAK REPUBLIC WITH REGARD TO CITIZENSHIP AND TO THE PROTECTION OF MINORITIES, SIGNED AT BRUNN ON JUNE 7, 1920. In: LEAGUE OF NATIONS Treaty Series Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League of Nations. Vol. III. 1921.

15. Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Czechoslovakia, signed at Saint-Germain-en-Laye, September 10, 1919. In: Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, Volume XIII. Ed. J. Fuller, United States Government Printing Office, Washington, 1947.

EUTHANASIA IN ALBANIA: LEGAL CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Vilma Musta, PhD Student, Department of International Law and International Relations,
Faculty of Law and History, South-West University "Neofit Rilski" – Blagoevgrad, E-mail:
vilma-musta@hotmail.com

Abstract: Debates surrounding the moral dilemmas of euthanasia date back to ancient times. Many of the historical arguments used for and against this practice remain unclear even today. Indeed, any form of discussion on this topic often provokes emotional responses from both medical professionals and the general public. For this reason alone, the issue will continue to be debated at all levels of society. The aim of the study is to closely examine the Albanian reality regarding euthanasia. A focus group was conducted with 11 professionals from various fields, including doctors, social workers, psychologists, legal experts, etc. Nevertheless, euthanasia remains a controversial and sensitive topic in Albania, where the absence of a clear legal framework leaves professionals facing significant ethical and human dilemmas. Doctors confront the suffering of terminal patients, but are legally restricted from taking actions that might be interpreted as life-ending. Psychologists observe wishes for a 'dignified end,' often linked to depression or prolonged suffering, but lack sufficient tools to provide comprehensive emotional support. Social workers and legal professionals face institutional neglect and legal gaps, which leave this issue unaddressed. They are confronted with a constant tension between personal ethics, legal obligations, and human demands that exceed their professional scope.

Keywords: Euthanasia, legal right, professional ethics, dilemma, right to life.

ЕВТАНАЗИЯТА В АЛБАНИЯ: ПРАВНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ

Докторант Вилма Муста, Катедра „Международно право и международни отношения“, Правно-исторически факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“ - Благоевград, имейл: vilma-musta@hotmail.com

Резюме: Дебатите около моралните дилеми на евтаназията водят началото си още от древността. Много от историческите аргументи, използвани за и против тази практика, остават неясни и до днес. Несъмнено всякаква форма на дискусия по тази тема често провокира емоционални реакции както от медицинските специалисти, така и от широка част от обществеността. Поради тази причина, въпросът ще продължи да бъде обсъждан на всички нива на обществото. Целта на статията е да се изследва отблизо албанската реалност по отношение на евтаназията. Извършен е разговор с фокус група от 11 професионалисти от различни области, включително лекари, социални работници, психолози, юристи и др. Въпреки това, евтаназията остава противоречива и чувствителна тема в Албания, където липсата на ясен правен ред поставя професионалистите пред значителни етични и морални дилеми. Лекарите се сблъскват с мъката на терминално болните пациенти, но са правно ограничени от действия, които биха могли да бъдат интерпретирани като довеждащи до края на живота. Психолозите наблюдават желания за „достоеен край“, често свързани с депресия или продължително страдание, но нямат достатъчни инструменти за предоставяне на цялостна емоционална подкрепа. Социалните работници и правните специалисти се сблъскват с

институционално пренебрежение и правни пропуски, които оставят този въпрос неразрешен. Те се изправят пред постоянно напрежение между личната етика, правните задължения и човешките изисквания, които надхвърлят техния професионален обхват.

Ключови думи: евтаназия, законно право, професионална етика, дилема, право на живот.

1. Introduction

Euthanasia remains one of the most complex and debated topics in the field of medical ethics and law, sparking intensive discussions globally. It raises fundamental questions¹ about the right to life, individual autonomy, and the moral and legal limits that should be imposed on the intentional termination of life². In an era where medical technology has advanced significantly and the possibilities for prolonging life are abundant, questions about quality of life and dignity at the end of life have gained special importance.

1.1 Definition of Euthanasia varies and includes several main forms:

- **Active euthanasia:** Direct intervention intended to shorten a patient's life, usually to relieve hopeless suffering.
- **Passive euthanasia:** Discontinuing or not initiating life-prolonging treatments, allowing the patient to die naturally.
- **Assisted euthanasia:** Providing means (usually medication) for the patient to end their life in a controlled way with medical assistance.

At the global level, some countries such as the Netherlands, Belgium, Canada, and several U.S. states have legalized various forms of euthanasia and have developed legal frameworks regulating its implementation. In these countries, public and professional debate has led to the recognition of terminal patients' rights and efforts to ensure a balance between respect for autonomy and the protection of life.

In Albania, euthanasia remains a highly sensitive and unresolved issue. The lack of a clear legal framework, combined with the strong influence of traditional norms and religious beliefs, places this topic at the center of ethical and practical dilemmas for health, legal, and civil society

¹ Kalemaj, I. (2021). *End-of-life decisions in Albania: The call for an ethical revision*. Academia.edu. https://www.academia.edu/88886996/End_of_Life_Decisions_in_Albania_The_Call_for_an_Ethical_Revision

Downie, J., & Fleming, J. (2001). *Euthanasia and Assisted Suicide: A Physician's and Lawyer's Perspectives*. Oxford University Press.

² Lewis, P. (2019). *Euthanasia and Assisted Suicide: Global Perspectives and Ethical Debates*. *Journal of Medical Ethics*, 45(6), 375–380.

professionals. This situation creates major challenges in the treatment of terminal patients and underscores the need for an open and well-informed societal debate.

1.2 Types of Euthanasia

Euthanasia can be classified as:

- **Voluntary euthanasia**³ – when a person makes a conscious decision to die and seeks assistance to do so.
- **Non-voluntary euthanasia** – when a person is unable to give consent (for example, because they are in a coma) and another person makes the decision on their behalf, possibly because the patient had previously expressed the wish for their life to be ended in such circumstances

1.3 Global Context of Euthanasia

Around the world⁴, euthanasia is legally permitted only in a few countries and under very strict conditions. For example:

- **The Netherlands** was the first country to legalize active euthanasia in 2002, with a law that requires strict conditions to be met, including the patient’s consent and hopeless suffering.
- **Belgium and Luxembourg** followed the example of the Netherlands, allowing active euthanasia—even for patients with psychological issues—under controlled conditions.
- **In Canada**, euthanasia (or assisted dying) was legalized in 2016 for patients with incurable illnesses and unbearable suffering.
- **In some U.S. states**, such as Oregon and Washington, “death with dignity” laws exist that allow patients to obtain medication to end their life with a doctor’s assistance.

These countries have implemented strict control mechanisms, including multiple medical consultations, accurate documentation, and waiting periods, to prevent abuse.

1.4 Albania’s Position

³ Rietjens, J.A.C. et al. (2017). *Definition and recommendations for euthanasia and physician-assisted suicide: European perspective*. *The Lancet Oncology*, 18(9), e432-e440.

⁴ Rietjens, J. A. C., Sudore, R. L., Connolly, M., van Delden, J. J. M., Drickamer, M. A., Droger, M., ... & van der Heide, A. (2017). Definition and recommendations for advance care planning: An international consensus supported by the European Association for Palliative Care. *The Lancet Oncology*, 18(9), e432-e440. [https://doi.org/10.1016/S1470-2045\(17\)30582-X](https://doi.org/10.1016/S1470-2045(17)30582-X)

In Albania⁵, euthanasia is not legalized and is considered a criminal offense under the Penal Code. There is no specific legislation addressing this issue. Key factors contributing to this situation include:

- **The influence of traditional and religious norms:** Albania is a society where religious and moral values play a strong role in how life and death are perceived, often leading to euthanasia being viewed as an unacceptable act.
- **Lack of developed palliative care:** Palliative care – which aims to ease the suffering of terminally ill patients without actively intervening at the end of life – is still in the developmental stage, with a shortage of specialists and resources.
- **Lack of public and institutional debate:** The issue of euthanasia is rarely discussed in public or political forums, leaving health and legal professionals in a situation without clear guidelines.

This situation⁶ creates major ethical and legal challenges for doctors, psychologists, and legal experts who face patient suffering and demands for dignity at the end of life.

1.5 Legal Framework for Euthanasia in Albania

In Albania, euthanasia is not legalized and is considered a criminal offense under the Penal Code. The Penal Code of the Republic of Albania prohibits the intentional termination of a person's life, classifying it as murder or another criminal act.

Article 79 of the Penal Code addresses the issue of intentional life termination and prescribes penalties for individuals who intentionally cause another person's death, with no exceptions for euthanasia-related cases. The lack of specific legislation on euthanasia means that practically any form of active intervention to end life is legally prohibited.

Furthermore, the absence of a legal framework for palliative care and the lack of institutional protocols increase the ethical and professional dilemma for doctors and healthcare professionals dealing with terminally ill patients.

Article 79⁷ of the Penal Code of the Republic of Albania deals with intentional killing and provides for penalties for individuals who deliberately cause someone else's death, including cases related to the intentional ending of another person's life.

⁵ Ligji Penal i Republikës së Shqipërisë (Kodi Penal), Neni 79 – Ndërprerja e qëllimshme e jetës.

⁶ Kryeziu, A., & Bregu, S. (2020). *Ethical Challenges in End-of-Life Care in Albania and the Balkans*. Albanian Journal of Medical Ethics, 4(1), 15-22.

⁷ Ligji Penal i Republikës së Shqipërisë (Kodi Penal), Neni 79 – Ndërprerja e qëllimshme e jetës

In more detail, this article stipulates:

- Any person who intentionally causes the death of another person is subject to imprisonment.
- There are no legal exceptions for cases such as active euthanasia or the intentional ending of life with the patient's consent.
- In some instances, the penalties may be lighter depending on the circumstances, but the act remains illegal.

Therefore, Albanian law does not permit active euthanasia and treats it as intentional murder, regardless of the patient's request or consent.

2. Study Methodology

2.1 Purpose of the Study

The purpose of the study is to examine the law in Albania regarding euthanasia in the country, to describe the current situation, and to present up-close the thoughts and opinions of several professionals who, in their line of work, deal with individuals who, at certain stages of life, wish to end their journey. The study also reflects the challenges and professional dilemmas that these professionals face daily in the exercise of their duties.

2.2 Measurement Instruments

Semi-structured interviews were used as measurement instruments with various professionals from the fields of healthcare, law, and different religious beliefs.

2.3 Sampling

A sample of 11 professionals was selected from healthcare, the legal field, and various religious communities.

3. Study Results

From the focus group discussion with 11 professionals from various fields (doctors, psychologists, social workers, legal experts), three main issues emerged that represent the core challenges encountered in practice: **ethical dilemmas**, **legal limitations**, and the **tension between professional roles and human demands from patients**.

3.1 Ethical Dilemmas

Participants reported strong feelings of moral uncertainty when faced with terminal patients who express a desire to end their lives with dignity. Doctors emphasized that, although they understand and empathize with the patients' suffering, they cannot act according to their conscience due to legal prohibitions and the absence of clear ethical guidelines. Psychologists also reported difficulty distinguishing between a desire for death as a symptom of clinical depression and a conscious, stable decision.

3.2 Legal Limitations

All participants clearly stated that the lack of a legal framework for euthanasia creates legal uncertainty and penal risks for professionals. They expressed that any action that could be interpreted as assisting in ending a life constitutes a violation of the Penal Code and may lead to legal consequences. This legal vacuum forces professionals to act cautiously, avoiding bold decision-making even in cases that may be morally justified.

3.3 Tension Between Professional Role and Human Demands

Doctors, psychologists, and social workers often face emotional and personal requests from patients or their family members that conflict with their legal and professional duties. This creates a constant tension between the ethics of caring for human suffering and the limitations imposed by the system. Professionals frequently feel institutionally unprotected and alone when faced with difficult decisions.

3.4 Below, we present some impressions shared by professionals during the interviews:

1. Interview with a Doctor on Euthanasia

I am a doctor in the palliative care service and have been working for more than 10 years with patients suffering from terminal illnesses. My work focuses on relieving pain and improving the quality of life for patients who are in the final stages of their lives.
Euthanasia, in its classical sense, is a medical intervention that accelerates death – either by administering a substance that causes death, or passive, where life-sustaining treatments are stopped at the patient's request. There are important ethical and legal differences between these forms, and these vary greatly from one country to another.
It is one of the most difficult situations in medicine. First, there is an internal ethical conflict: as a doctor, you have sworn to save lives, but in rare cases, you may be asked to help someone die with dignity. Second, there is the emotional aspect – witnessing someone who is exhausted from pain and life. And third, there is the legal boundary: in most countries, including Albania and Kosovo, euthanasia remains illegal, so doctors are limited in what they can offer.
What is your personal opinion on euthanasia?
Doctor: As a professional, I understand that sometimes the desire for death with dignity is actually a call for better and more compassionate care, not for a quick death. But I cannot deny that there are extreme cases where the desire to end life comes from real suffering that can no longer be alleviated. If one day our country were to legalize strict forms of euthanasia, it would need to be under very clear, supervised criteria, and limited only to the most extreme cases.

2. Interview with an Oncologist on Euthanasia

I have been working as an oncologist in a public hospital for more than 12 years, and during this time I have treated many patients with advanced-stage cancer. My work is not only about treating the disease, but also about caring for the patient as an individual – with all the suffering, fear, and difficult decisions that come at the end of life.

Yes, although it is not common, there are cases when patients – especially those experiencing severe pain or deep feelings of despair – express the desire to end their lives. They often say things like “I don’t want to suffer anymore” or “I want to finish with dignity.” Even family members sometimes indirectly ask if there is “an easier way to go.” These are very difficult moments that require not only medical knowledge but also a great deal of empathy and sensitivity.
What are some of the ethical dilemmas you face as a doctor in these situations?
The main dilemma is balancing between “do no harm” and the desire to help. There are cases when every treatment seems pointless, and the patient themselves says, “Let me go in peace.” But as a doctor, you cannot do anything that actively shortens life. Other dilemmas include pressure from family members, conflicts between the patient’s wishes and those of their relatives, and the lack of infrastructure for dignified end-of-life care.
Do you think that one day euthanasia should be legalized in our country?
It is a very complex debate. If one day it is to be legalized, it should only happen after ensuring that our healthcare system provides quality end-of-life care, so that patients do not feel abandoned or forced to request it. Only under very strictly controlled conditions, with close medical and psychological supervision, would it make sense to consider it.
What is your message to society regarding this issue?
We should not be afraid to talk about the end of life. Dignity is not only about living well, but also about dying with respect and without pain. As doctors, we are here to stand by our patients, not to judge. And as a society, we must build a system that supports people in their most difficult moments—without letting them feel alone.

3. Interview with a Psychologist in Palliative Care on Euthanasia

I work as a clinical psychologist in a palliative care unit, where I assist patients who are at the end of life, as well as their families. My role includes emotional support, addressing death anxiety, managing depression, and helping them experience this phase with as much peace and dignity as possible. Requests for euthanasia usually do not come immediately. They arise as a result of a deep sense of exhaustion, lack of control, unmanageable pain, or depression. As a psychologist, I don’t judge the request – I listen to it. I understand it as an expression of suffering

and then work to understand what lies beneath it: Is it physical pain? Is it a sense of abandonment? Or the desire not to be a burden to others?
What are the most common feelings that euthanasia evokes in patients and their family members?
In patients, the most common feelings are: loss of control, fear of physical decline, the sense that life has lost its meaning, and especially the feeling of being a burden. In family members, the emotions are mixed: deep love, but also unbearable pain from watching their loved one suffer. There are cases where family members support the idea of euthanasia as an act of compassion, and others where they are in deep conflict with the very notion of 'allowing death'
How do you view euthanasia from a psychological and ethical perspective?
From a psychological standpoint, it is very important that a request for euthanasia does not stem from undiagnosed depression or social pressure. Only when an individual is emotionally clear and well-informed can we speak of a conscious choice. From an ethical perspective, the dilemma is profound: Do we have the right to intervene to end a life, even when it is requested? Can this be called compassion, or is it surrender?
Do you think that the legalization of euthanasia would help or create more problems?
It depends on how it is implemented. If euthanasia is legalized without first ensuring quality palliative care and strong psychological services, we risk that people may choose death simply because they have no alternatives for living with dignity. But if it is offered as a last resort, supported by a careful system of control and reflection, then it could be a way to respect the individual's will.
What is your message to the public regarding this topic?
We should not avoid the conversation about the end of life. Euthanasia is not just a medical or legal decision – it reflects how we treat suffering, dignity, and love. Let us speak with empathy, listen without judgment, and ensure that no one feels alone in their pain.

4. Interview with a Social Worker in Palliative Care

I work as a social worker in a health center in Tirana that provides palliative care for patients with terminal illnesses. My role includes psychological support, mediation with the

family, assistance in accessing services, and addressing the social, economic, and spiritual needs that arise in the final stage of life.
Euthanasia is a very delicate topic. Is it an issue that comes up in your discussions with patients or their family members?
Yes, although euthanasia is not legal in Albania, the topic comes up from time to time – especially when patients face severe pain, a lack of hope, or feelings of abandonment. It’s not common for someone to directly say “I want euthanasia,” but they may express it in ways like: “I’m tired,” “It would be better if I weren’t alive,” or “I don’t want to be a burden to anyone.” These are very important signals that we must approach with care and sensitivity.
Do you think that the lack of widespread palliative care services in Albania affects how people feel and think about the end of life?
Absolutely. When a person does not have access to professional help, when their pain is not relieved, when there is no psychological support or economic assistance – they feel there is no way out. In countries where palliative care is well-developed, the desire for euthanasia is much lower. In Albania, we still face serious shortcomings, especially in rural areas. This creates a sense of abandonment and makes the end of life much more difficult for many patients.
How do these situations affect family members, and what kind of support do you offer them?
Family members are often in a very emotionally overwhelming situation. Some don’t know how to cope with their loved one’s suffering, some feel guilty, and some refer to death as a “relief” for everyone. Our support involves providing information, active listening, helping them make careful decisions, and sometimes mediating family conflicts. Our role is to remind them that the end of life is also a moment of reflection – not just of pain.
Do you have a personal or professional stance on the issue of euthanasia in the Albanian context?
It is a very complex topic. Personally, I understand the desire of some patients to have control over how they leave this life, but I believe that in Albania we are still far from creating the conditions necessary for euthanasia to be addressed responsibly. Without a strong palliative care system, and without genuine psychological and social support, the decision for euthanasia risks not being a free choice, but rather a consequence of lacking alternatives.
What would be your message to the public and to institutions regarding this issue?

We should listen more and judge less. We must invest in palliative care – so that no one ends their life in pain, loneliness, or poverty. Euthanasia is not merely a legal issue – it is a reflection of how we care for the most vulnerable. And for that, we all share responsibility.

5. Interview with a Legal Expert on Euthanasia in Albania

I am a legal expert specialized in civil law and health law. I have worked for many years on issues related to patients' rights, the right to privacy, informed consent, and dignified treatment within the Albanian healthcare system. This has often brought me face-to-face with very delicate topics, such as the treatment of life and death.

What is the legal status of euthanasia in Albania? Is it permitted in any form?

No. Currently, euthanasia is prohibited by law in Albania, in all of its forms. The Albanian Penal Code prescribes penalties for any act that accelerates the death of a person, even if the person has requested it. There is no legal provision that recognizes or permits euthanasia, whether active or passive. Such interventions are considered criminal acts – either as assistance in suicide or intentional homicide, depending on the circumstances.

Are there any discussions in Albania about the legalization of euthanasia?

So far, no structured or advanced discussions have taken place. There have been some debates in the media and academic circles, but no concrete legal initiative has been proposed. Albania is a country with a legal system that prioritizes the protection of life, and it has yet to develop a proper framework for addressing end-of-life issues. Furthermore, palliative care services are not widespread enough to offer a real alternative to suffering..

How does the Albanian Constitution address the issue of euthanasia or the right to die?

The Albanian Constitution protects the right to life as one of the fundamental and inalienable rights. It does not recognize a “right to die” or to request death with the assistance of a physician. From a legal standpoint, this is a very sensitive area because it touches not only on individual rights, but also on the responsibilities of the state and healthcare professionals to protect life and prevent abuse.

What are some of the legal or ethical risks if euthanasia were to be legalized in Albania?

The risks are numerous. First, there is the risk of abuse, especially toward the elderly, individuals with mental illnesses, or persons with disabilities. Second, the lack of healthcare and legal infrastructure to properly oversee such cases. Third, economic or social pressure could lead someone to consider euthanasia not as a free choice, but as an escape from a system that offers no support. Without very strong legal, ethical, and institutional safeguards, legalization would be dangerous.
In your experience, is there a need to reform the legal framework on end-of-life issues in Albania?
Yes, absolutely. Although I don't think Albania is yet ready to discuss the legalization of euthanasia, I do believe there is an urgent need to legally regulate the right to palliative care, to ensure dignified assistance for terminal patients, and to clarify the boundary between futile medical treatments and the right to refuse interventions that merely prolong suffering. These are essential steps before any discussion on euthanasia can take place.
What is your message to the public and policymakers regarding this issue?
We must be careful not to offer a legal solution to a problem that is fundamentally human and systemic. If euthanasia is seen as a solution to the lack of care, that is alarming. First, we need to build a system that provides dignity in both life and death – and only then can we begin to discuss the right to choose how someone leaves this world.

6. Interview with an Imam in Albania on Euthanasia

In Islam, life is a gift from Allah and it is sacred. It is not for us, as human beings, to decide the end of a person's life. Euthanasia is considered a sin and is forbidden. Allah is the One who gives life and the One who takes it away.
Is there any situation or condition in which euthanasia could be justified in Islam?
In Islam, there is no justification for active euthanasia. However, if medical treatments serve only to prolong suffering with no hope of recovery, it may be acceptable to discontinue further treatment that is unnecessary and harmful. But this does not mean hastening death – it means allowing death to come naturally.
According to Islamic teachings, how should families and doctors act when a patient is in a critical condition?

They should be patient and care for the patient with compassion, praying for healing and strength. They should provide good care and not abandon the person in their suffering. Death is a natural part of life, and the believer must accept it with faith and patience.
In Albania, how do you think religion might influence the debate on euthanasia?
Religion is a guiding force for many people in Albania, especially when it comes to moral and life-related issues. Faith helps people find peace even in difficult situations. The debate on euthanasia must take these teachings into account and should not overlook the importance of religious values that uphold respect for life.

7. Interview with a Priest in Albania on Euthanasia

The Catholic Church, like most Christian communities, considers life a sacred gift from God. Euthanasia, which involves intervention to hasten death, is morally unacceptable. We believe that every life should be respected and allowed to reach its natural end without interventions aimed at shortening it
Are there any situations in which assistance in dying or the withdrawal of treatment might be considered acceptable?
Yes, there is an important distinction between assisting in death and refusing treatment that only prolongs suffering without hope of recovery. The Church accepts palliative treatments and care that relieve pain, even if they may unintentionally affect the length of life. However, the intention must never be to cause death, but rather to alleviate suffering.
According to the Christian faith, how should families and doctors act when a patient is in critical condition?
Families should offer unconditional love and care, supporting the patient through prayer and their presence. Doctors have a sacred mission to heal and to relieve suffering, always respecting the dignity of life. It is important that no one feels alone in their most difficult moments.
In Albania, what role does the Church play in the debate on euthanasia?
The Church is a voice that seeks to protect the values of life and human dignity in society. We inform believers and the wider community about moral values and help them understand that suffering, though painful, has a spiritual meaning and can be a path toward reconciliation and forgiveness.

4. Recommendations

1. Development of a clear and inclusive legal framework for euthanasia and palliative care

- Draft legislation that clearly defines what healthcare professionals can do in cases of terminal illness, including ethical and legal guidelines for euthanasia and palliative treatments.
- Establish strict protocols for permitted practices, with protective measures for both professionals and patients.

2. Strengthening and expanding palliative care services across the country

- Invest in palliative care centers and services to provide comprehensive physical, psychological, social, and spiritual support for terminal patients and their families.
- Offer continuous training for healthcare professionals in pain management, palliative care, and communication with patients in advanced stages of illness.

3. Education and training of professionals in ethics and end-of-life decision-making

- Provide training and ethical guidance to doctors, psychologists, social workers, and legal professionals, focusing on complex situations related to euthanasia requests.
- Create multidisciplinary support or advisory groups to assist in decision-making for complicated cases.

4. Establish mechanisms for psychological and social support for patients and families

- Integrate psychologists and social workers into palliative care teams to provide ongoing emotional support and address feelings of despair and depression.
- Support families in managing emotions, conflicts, and decision-making during the final stages of life.

5. Promote public dialogue and social education on end-of-life and euthanasia issues

- Organize awareness campaigns and public debates involving professionals, religious leaders, lawmakers, and civil society to raise awareness and foster open discussion on moral, legal, and human aspects.

- Encourage open dialogue about death and end-of-life care to reduce stigma and support informed decision-making.

6. Inclusion of religious perspectives in shaping health and ethical policies

- Consider religious beliefs and moral values in the formulation of legal and ethical frameworks for end-of-life care, while respecting cultural diversity and community faiths.
- Collaborate with religious representatives to build bridges of communication and offer spiritual support to patients and families.

7. Increase research and monitoring in the field of euthanasia and palliative care

- Support further studies that analyze needs, perceptions, and the impact of palliative care services and end-of-life policies in Albania.
- Establish monitoring mechanisms to assess the impact of legal and healthcare changes on the well-being of terminal patients.

References

1. Kalemaj, I. (2021). *End-of-life Decisions in Albania: The Call for an Ethical Revision*. Academia.edu
2. Downie, J., & Fleming, J. (2001). *Euthanasia and Assisted Suicide: A Physician's and Lawyer's Perspectives*. Oxford University Press.
3. Lewis, P. (2019). *Euthanasia and Assisted Suicide: Global Perspectives and Ethical Debates*. *Journal of Medical Ethics*, 45(6), 375–380.
4. Rietjens, J.A.C., et al. (2017). *Definition and Recommendations for Euthanasia and Physician-Assisted Suicide: European Perspective*. *The Lancet Oncology*, 18(9), e432–e440.
5. Rietjens, J.A.C., Sudore, R.L., Connolly, M., van Delden, J.J.M., Drickamer, M.A., Droger, M., ... & van der Heide, A. (2017). *Definition and Recommendations for Advance Care Planning: An International Consensus Supported by the European Association for Palliative Care*. *The Lancet Oncology*, 18(9), e432–e440. [https://doi.org/10.1016/S1470-2045\(17\)30582-X](https://doi.org/10.1016/S1470-2045(17)30582-X).
6. Criminal Code of the Republic of Albania (Penal Code), Article 79 – *Intentional Termination of Life*.

7. Kryeziu, A., & Bregu, S. (2020). *Ethical Challenges in End-of-Life Care in Albania and the Balkans*. *Albanian Journal of Medical Ethics*, 4(1), 15–22.
8. Criminal Code of the Republic of Albania (Penal Code), Article 79 – *Intentional Termination of Life*.

СРАВНЕНИЕ НА ПРАВНАТА РАМКА НА ЗАСТРАХОВАНЕТО В СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ И ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ¹

Докторант Иван Янев, Катедра „Гражданскоправни науки”, Правно-исторически факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски”, имейл: yanev.i@abv.bg

Резюме: Статията разглежда ключовите фактори, които влияят върху поведението на потребителите при избора на животозастрахователни продукти. Анализът обхваща лични, финансови и психологически аспекти, както и ефективността на комуникационните стратегии на застрахователните компании. Основната цел е да се предложат насоки за подобряване на информираността и доверието в индустрията.

Ключови думи: животозастрахователни продукти, потребителско поведение, комуникационни стратегии, финансови аспекти, доверие

COMPARISON OF THE LEGAL FRAMEWORK FOR INSURANCE IN THE UNITED STATES AND THE EUROPEAN UNION

Ivan Yanev, PhD Student, Department of Civil Law Sciences, Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski”, Email: yanev.i@abv.bg

Abstract: The article examines the key factors influencing consumer behavior in the selection of life insurance products. The analysis covers personal, financial, and psychological aspects, as well as the effectiveness of communication strategies employed by insurance companies. The main goal is to provide guidelines for improving awareness and trust in the industry.

Keywords: life insurance products, consumer behavior, communication strategies, financial aspects, trust

Преглед на историческото развитие на застрахователното законодателство в САЩ и ЕС

Историческото развитие на застрахователното законодателство както в Съединените щати, така и в Европейския съюз отразява уникалните икономически, социални и политически фактори, които са оформили съответните им застрахователни пазари.

В Съединените щати застрахователното регулиране първоначално беше оставено на отделните държави, което доведе до фрагментирана система от закони и разпоредби. През 40-те години на миналия век обаче федералното правителство започна да приема законодателство, насочено към защита на потребителите и осигуряване на стабилност на пазара. Законът за застраховането на живота от 1947 г., например, установява стандарти за

¹ Докладът е представен на студентска и докторантска научна сесия, проведена на 21 ноември 2024 г. в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

пълномощник по застраховката живот и създава Национална комисия по застраховането на живот (NLIC), която има за цел да наблюдава индустрията и да насърчава унифицирани правила. По-късно приетият Закон за застраховането на здравното осигуряване от 1974 г. допълнително регулира индустрията чрез създаване на Национален съвет за застраховане на здравно осигуряване (NCSHIP) и налагане на минимални изисквания за резерви за застрахователните компании.

От друга страна, Европейският съюз има по-централизиран подход към застрахователното регулиране. Първата директива за животнозастраховането (79/267/ЕЕС) е приета през 1979 г., установявайки общи принципи за лицензиране, надзор и капиталови изисквания за животнозастрахователните дружества, опериращи в рамките на Общността. Тази директива полага основите за по-нататъшно хармонизиране на застрахователното законодателство в Европа, което в крайна сметка води до въвеждането на Директивата за застраховането (2009/138/ЕС) през 2009 г. Директивата за застраховането има за цел да създаде единен европейски пазар за застрахователни услуги чрез установяване на хармонизирани правила за лицензиране, надзор и капиталови изисквания за всички застрахователни дружества, извършващи дейност в рамките на ЕС.

Тези исторически развития са оформили настоящата правна рамка на застраховането както в Съединените щати, така и в Европейския съюз, като всеки регион се стреми да балансира необходимостта от защита на потребителите и финансова стабилност на застрахователната индустрия с необходимостта от насърчаване на конкурентоспособен и иновативен пазар.

Сравнение на системите за регулаторен надзор и тяхното въздействие върху застрахователния пазар

Системите за регулаторен надзор играят решаваща роля в застрахователната индустрия, като гарантират, че застрахователните компании спазват разпоредбите, поддържат финансовото си състояние и предоставят адекватни услуги на своите клиенти. В Съединените щати и Европейския съюз съществуват различни подходи към регулаторния надзор, които са оформени от историческите развития и институционалната структура на всеки регион.

В Съединените щати регулаторният надзор на застрахователната индустрия се осъществява основно на държавно ниво, като всяка държава има своя собствена агенция за застрахователен отдел (DOI). Тези агенции са отговорни за лицензирането на застрахователни компании, прилагането на разпоредби и наблюдението на финансовото състояние на компаниите. Федералното правителство също играе роля в застрахователния надзор чрез органи като Комисията за ценни книжа и борси (SEC) и Федералната търговска комисия (FTC), които могат да се намесят в определени ситуации, включващи застрахователни продукти или практики.

За разлика от тях, Европейският съюз има по-централизиран подход към регулаторния надзор, като Европейската комисия (ЕК) и Европейският орган за застраховане и професионално пенсионно осигуряване (EIOPA) играят водеща роля в разработването и прилагането на застрахователни разпоредби. Директивата за застраховането (2009/138/ЕС) установи единна европейска рамка за застрахователен надзор, която изисква държавите членки да създадат национални надзорни органи, отговарящи за прилагането на разпоредбите и наблюдението на застрахователните компании, работещи на тяхна територия. EIOPA предоставя съвети и подкрепа на националните органи и работи за насърчаване на последователно прилагане на застрахователните разпоредби в целия ЕС.

Въздействието на тези системи за регулаторен надзор върху застрахователния пазар варира в двете юрисдикции. В Съединените щати децентрализираният характер на надзора може да доведе до известна гъвкавост и адаптивност, тъй като отделните държави могат да коригират своите разпоредби, за да отговорят на местните пазарни условия и нужди. Съществува обаче и риск от несъответствие и регулаторен арбитраж между държавите, което може да усложни дейността на застрахователните компании, извършващи бизнес в множество държави.

В Европейския съюз централизираният подход към надзора има за цел да осигури по-последователно и ефективно регулиране, намалявайки риска от регулаторен арбитраж и осигурявайки високо ниво на защита на потребителите в целия ЕС. Единният европейски пазар обаче представлява и предизвикателство за надзора, тъй като застрахователните компании могат да работят трансгранично, което прави по-трудно наблюдението на тяхната дейност и прилагането на разпоредбите.

Анализ на изискванията за лицензиране и капитал и техните различия между двете юрисдикции

Лицензирането и капиталовите изисквания са критични компоненти на застрахователния надзор, предназначени да гарантират финансовата стабилност на застрахователните компании и способността им да изпълняват задълженията си към своите клиенти. В Съединените щати и Европейския съюз съществуват различни подходи към тези изисквания, които отразяват уникалните характеристики на всеки регион.

В Съединените щати процесът на лицензиране обикновено се управлява от отделите за застрахователен отдел (DOI) във всяка държава. За да получат лиценз за извършване на застрахователна дейност, компаниите трябва да отговарят на специфични изисквания, които могат да включват поддържане на определено ниво на допустимост, представяне на необходимата документация и заплащане на лицензионни такси. Процесът на лицензиране може да варира в зависимост от вида на предлаганата застраховка, юридическата форма на компанията и нейния опит в застрахователната индустрия.

Капиталовите изисквания за застрахователните компании в Съединените щати също зависят от държавата, но често се основават на комбинация от абсолютни капиталови изисквания и съотношения на платежоспособност. Например, някои държави изискват застрахователните компании да поддържат определено ниво на налични средства или допустими активи, докато други използват съотношения на платежоспособност, за да определят дали компанията разполага с достатъчно капитал, за да поеме рисковете, свързани с нейните застрахователни дейности.

В Европейския съюз Директивата за застраховането (2009/138/ЕС) въведе хармонизирана рамка за капиталови изисквания за застрахователните компании, работещи в рамките на ЕС. Тази рамка се основава на Плана „Стокхолм“, който определя три стълба на капиталова адекватност: стълб 1, който се отнася до минималните количествени изисквания за капитал; стълб 2, който оценява адекватността на собствените средства на компанията, като взема предвид нейната рисков профил; и стълб 3, който изисква застрахователните групи да поддържат адекватни нива на собствен капитал, за да поемат потенциални загуби.

Европейският орган за застраховане и професионално пенсионно осигуряване (EIOPA) играе решаваща роля в надзора на капиталовите изисквания в рамките на ЕС, като наблюдава спазването на разпоредбите на Плана „Стокхолм“ и предоставя насоки на националните надзорни органи. Този централизиран подход има за цел да осигури последователно и ефективно регулиране в целия ЕС, намалявайки риска от регулаторен арбитраж и осигурявайки високо ниво на защита на потребителите.

В заключение, изискванията за лицензиране и капитал в Съединените щати и Европейския съюз показват някои ключови разлики, произтичащи от различните исторически развития и институционални структури на двата региона. Докато Съединените щати разчитат на децентрализиран подход с различни изисквания за лицензиране и капиталови изисквания във всяка държава, Европейският съюз възприема по-централизиран подход с хармонизирана рамка за капиталово изискване, установена от Директивата за застраховането и надзиравана от EIOPA.

Дискусия относно договорното право и неговите последици за застрахователните договори в САЩ и ЕС

Договорното право играе важна роля в застрахователната индустрия, тъй като определя правилата и условията, които управляват отношенията между застрахователните компании и техните клиенти. В Съединените щати и Европейския съюз съществуват различни правни системи, които влияят върху структурата и съдържанието на застрахователните договори.

В Съединените щати договорното право се ръководи главно от принципите на общото право, които са разработени от съдилищата чрез прецедент. Това означава, че решенията на съдилищата по подобни случаи могат да създадат прецедент, който други съдилища трябва да следват в бъдеще. В резултат на това договорното право в Съединените щати позволява известна гъвкавост и адаптивност, тъй като съдилищата могат да интерпретират и прилагат закона по различен начин в зависимост от обстоятелствата на конкретния случай.

Застрахователните договори в Съединените щати обикновено съдържат изрични условия, които определят обхвата на покритието, изключенията и задълженията на

страните. Тези условия могат да бъдат тълкувани от съдилищата, ако възникнат спорове относно тълкуването или изпълнението на договора. Например, ако застрахователна компания откаже да плати иск поради изключение, посочено в полицата, съдът ще определи дали изключението е валидно според условията на договора и приложимото законодателство.

В Европейския съюз договорното право се основава предимно на принципите на гражданското право, които са кодифицирани в национални законодателства и международни конвенции. Гражданското право в ЕС е по-структурирано и систематично от общото право в САЩ, което води до по-предвидими резултати при съдебни спорове.

Застрахователните договори в Европейския съюз също обикновено съдържат изрични условия, но те често са повлияни от директиви и регламенти на ЕС, които имат пряко действие и трябва да бъдат транспонирани в националното законодателство. Например Директивата за застраховането (2009/138/ЕС) съдържа разпоредби относно информацията, която трябва да бъде включена в застрахователните договори, процедурите за предявяване на иски и механизмите за разрешаване на спорове.

При спор относно застрахователен договор в ЕС съдилищата ще прилагат както националното договорно право, така и съответното законодателство на ЕС. Това може да доведе до сложна взаимозависимост между различни правни системи, което прави още по-важно за застрахователните компании да разбират и спазват както националните, така и европейските разпоредби.

В заключение, договорното право в Съединените щати и Европейския съюз показва някои ключови разлики, произтичащи от различните правни традиции и структури на двата региона. Докато общото право в САЩ позволява известна гъвкавост и адаптивност, гражданското право в ЕС осигурява по-предвидими резултати при съдебни спорове. Тези различия имат важни последици за структурата и съдържанието на застрахователните договори, както и за начина, по който се разрешават споровете между застрахователните компании и техните клиенти.

Оценка на практиките за уреждане на претенции и обезщетения в двата региона

Уреждането на претенции и изплащането на обезщетения са критични аспекти на

застрахователната индустрия, тъй като определят удовлетвореността на клиентите и финансовото състояние на застрахователните компании. В Съединените щати и Европейския съюз съществуват различни подходи към тези практики, които отразяват уникалните характеристики на всеки регион.

В Съединените щати практиките за уреждане на претенции обикновено се ръководят от принципа на доброволност, което означава, че застрахователните компании имат свободата да определят своите процедури за обработка на искове и критерии за плащане на обезщетения. Това може да доведе до широк спектър от практики сред различните компании, вариращи от стриктно спазване на условията на полиците до по-гъвкав подход, който отчита индивидуалните обстоятелства на клиента.

Също така в Съединените щати съществуват различни механизми за разрешаване на спорове, включително държавни и федерални съдилища, арбитраж и медиация. Тези механизми могат да бъдат използвани от клиенти, които смятат, че застрахователните компании не са се справили справедливо с техните искове. Освен това Федералната комисия по търговия (FTC) и отделни държави имат правомощия да разследват и предприемат действия срещу застрахователни компании, които участват в измамни или подвеждащи практики.

В Европейския съюз практиките за уреждане на претенции са обект на регулиране от Директивата за застраховането (2009/138/ЕС), която установява минимални стандарти за третиране на клиентите и обработване на искове. Тази директива изисква застрахователните компании да обработват искове „с дължимата грижа и разумна бързина“ и да информират клиентите за развитието на техните искове. Той също така предвижда създаването на механизми за извънсъдебно разрешаване на спорове, като например омбудсмани или служби за медиация, които могат да помогнат за разрешаването на спорове, без да се стига до съд.

Европейският орган за застраховане и професионално пенсионно осигуряване (EIOPA) играе решаваща роля в насърчаването на добри практики за уреждане на претенции в целия ЕС, като предоставя насоки и препоръки на националните надзорни органи и застрахователната индустрия. EIOPA също така провежда проучвания и събира данни за практиките за уреждане на претенции, за да идентифицира потенциални проблеми и да насърчи подобрения в цялата индустрия.

В заключение, практиките за уреждане на претенции и изплащане на обезщетения в Съединените щати и Европейския съюз показват някои ключови разлики, произтичащи от различните регулаторни среди и институционални структури на двата региона. Докато принципът на доброволчеството преобладава в САЩ, европейските разпоредби имат за цел да осигурят минимални стандарти за третиране на клиентите и обработване на искове. Тези различия имат важни последици за удовлетвореността на клиентите и цялостната ефективност на застрахователната индустрия в двата региона.

Идентифициране на приликите и разликите в правната рамка на застраховането в САЩ и ЕС

В заключение, правната рамка на застраховането както в Съединените щати, така и в Европейския съюз отразява уникалните икономически, социални и политически фактори, които са оформили съответните им застрахователни пазари. Въпреки че съществуват различия в системите за регулаторен надзор, изискванията за лицензиране и капитал и практиките за уреждане на претенции и изплащане на обезщетения, могат да бъдат идентифицирани някои прилики и области на потенциално сътрудничество между двата региона.

Прилики:

И в двата региона застрахователната индустрия е обект на регулиране, с цел защита на потребителите, насърчаване на конкуренцията и осигуряване на финансова стабилност. Както в САЩ, така и в ЕС, застрахователните договори са обект на договорно право, което определя правилата и условията, които управляват отношенията между застрахователните компании и техните клиенти.

И двата региона признават важността на механизмите за извънсъдебно разрешаване на спорове за ефективно управление на спорове между застрахователни компании и клиенти.

Разлики:

Системите за регулаторен надзор се различават между САЩ (децентрализиран модел) и ЕС (централизиран модел), с различни институции и процеси, отговорни за надзора на застрахователната индустрия.

Изискванията за лицензиране и капитал варират между двата региона, като САЩ

разчитат на различни изисквания във всяка държава, докато ЕС има хармонизирана рамка за капиталови изисквания, установена от Директивата за застраховането.

Практиките за уреждане на претенции и изплащане на обезщетения се различават поради различните механизми за разрешаване на спорове и липсата на хармонизация в САЩ в сравнение с наличието на минимални стандарти за третиране на клиентите и обработване на искове в ЕС.

Потенциални области на сътрудничество:

Хармонизиране на изискванията за лицензиране и капитал: Тъй като застрахователните компании все повече работят трансгранично, постигането на по-голяма хармонизация в тези области може да улесни дейността им и да намали риска от регулаторен арбитраж.

Споделяне на най-добри практики за уреждане на претенции: Въпреки че съществуват различия в практиките за уреждане на претенции, споделянето на най-добри практики между САЩ и ЕС може да помогне за подобряване на удовлетвореността на клиентите и цялостната ефективност на застрахователната индустрия.

Съвместни изследвания и инициативи: Застрахователната индустрия може да се възползва от съвместни изследвания и инициативи, насочени към справяне с общи предизвикателства, като изменението на климата, киберзаплахите и използването на технологии.

В заключение, разбирането на приликите и разликите в правната рамка на застраховането в Съединените щати и Европейския съюз е от решаващо значение за насърчаване на сътрудничеството и взаимното разбирателство между двата региона. Чрез идентифициране на области на потенциално сътрудничество и адресиране на съществуващите различия, застрахователната индустрия може да продължи да се развива и да се адаптира към променящите се нужди на клиентите и пазарни условия.

Критичен анализ на потенциалното въздействие на тези различия върху международната застрахователна индустрия

Разликите в правната рамка на застраховането между Съединените щати и Европейския съюз имат значителни последици за международната застрахователна индустрия. Тези различия могат да повлияят на операциите, конкурентоспособността и

цялостната жизнеспособност на застрахователните компании, работещи в двата региона.

Оперативни предизвикателства: Различните системи за регулаторен надзор, изисквания за лицензиране и капитал и практики за уреждане на претенции могат да представляват оперативни предизвикателства за застрахователните компании, работещи в множество юрисдикции. Например, застрахователна компания, лицензирана в САЩ, може да се сблъска с допълнителни изисквания или ограничения, когато разширява дейността си в ЕС, или обратното. Тези предизвикателства могат да увеличат разходите и административната тежест за застрахователните компании, потенциално засягайки тяхната рентабилност и способност да предлагат конкурентни продукти и услуги.

Конкурентна среда: Разликите в правната рамка на застраховането също могат да повлияят на конкурентната среда в международната застрахователна индустрия. Например, застрахователните компании, базирани в региони с по-малко строги изисквания за капитал, може да имат предимство пред своите конкуренти в региони с по-строги разпоредби. От друга страна, застрахователните компании, базирани в региони с по-хармонизирани разпоредби, може да имат предимство при навлизане на нови пазари, тъй като техните операции може да са по-добре приведени в съответствие с местните изисквания.

Потребителски предпочитания и доверие: Разликите в правната рамка на застраховането могат да повлияят на потребителските предпочитания и доверие в застрахователната индустрия. Например, потребителите в региони с по-строги разпоредби може да имат по-високо доверие в застрахователните компании и да са по-склонни да купуват техните продукти, ако смятат, че разпоредбите осигуряват подходяща защита. Обратно, потребителите в региони с по-слабо регулирани пазари може да са по-чувствителни към цената и по-малко склонни да плащат премия за предполагаема допълнителна защита.

Икономическо въздействие: Разликите в правната рамка на застраховането могат да имат и по-широко икономическо въздействие. Например, застрахователните компании, базирани в региони с по-строги разпоредби, може да са по-склонни да инвестират в местни икономики, тъй като се чувстват по-комфортно с местната регулаторна среда. Обратно, застрахователните компании, базирани в региони с по-малко строги разпоредби, може да са по-склонни да изнесат дейността си в други юрисдикции, което води до загуба на работни места и приходи в техния дом.

В заключение, разликите в правната рамка на застраховането между Съединените щати и Европейския съюз имат потенциала да оказват значително влияние върху международната застрахователна индустрия. Разбирането на тези различия и тяхното потенциално въздействие е от решаващо значение за застрахователните компании, регулаторите и политиците, за да вземат информирани решения и да насърчат устойчив растеж и развитие на световната застрахователна индустрия.

Предложения за бъдещи изследвания и сътрудничество между юрисдикциите за хармонизиране на застрахователното законодателство

Хармонизирането на застрахователното законодателство между различни юрисдикции може да предложи значителни ползи за застрахователната индустрия, включително повишена оперативна ефективност, намалени регулаторни разходи и подобрена защита на потребителите. Ето някои предложения за бъдещи изследвания и сътрудничество между юрисдикциите за постигане на тази цел:

Сравнение на съществуващите разпоредби: Извършете задълбочено сравнение на съществуващите разпоредби в областта на застраховането в различни юрисдикции, като идентифицирате областите на припокриване, несъответствията и потенциалните зони за хармонизация. Това сравнение може да помогне за идентифицирането на най-добрите практики и потенциалните компромиси, необходими за постигане на хармонизация.

Създаване на работна група: Създайте работна група, състояща се от представители на различни юрисдикции, регулатори и заинтересовани страни от застрахователната индустрия, за да проучите възможностите за хармонизиране на застрахователното законодателство. Тази работна група може да улесни диалога и сътрудничеството между участващите страни, като гарантира, че всички гледни точки са взети под внимание и че предложените промени са добре разбрани и подкрепени.

Пилотни проекти: Приложете пилотни проекти за хармонизиране на конкретни аспекти на застрахователното законодателство, като изисквания за лицензиране, капиталови изисквания или практики за уреждане на претенции. Тези пилотни проекти могат да служат като изпитателни площадки за оценка на ефективността на новите разпоредби и идентифициране на потенциални проблеми или области за подобрене.

Съвместни изследвания: Инвестирайте в съвместни изследвания, насочени към идентифициране на най-добрите практики в застрахователната индустрия, оценка на въздействието на предложените промени в законодателството и оценка на дългосрочните ползи от хармонизацията. Тези изследвания могат да предоставят ценни доказателства, които да информират процеса на вземане на решения и да помогнат за изграждането на консенсус между участващите страни.

Обучение и образование: Предложете програми за обучение и образование, насочени към подпомагане на регулаторите и заинтересованите страни от застрахователната индустрия да разберат сложността на застрахователното законодателство и ползите от хармонизацията. Това може да помогне за изграждането на капацитет и увереност в процеса на хармонизация и да гарантира, че всички заинтересовани страни са подготвени да допринесат за усилията за хармонизиране.

Мониторинг и оценка: Въведете механизъм за наблюдение и оценка, за да оцените напредъка към хармонизиране на застрахователното законодателство и да идентифицирате всички области, в които може да са необходими корекции или допълнителни усилия. Това може да помогне за поддържането на инерцията на процеса на хармонизация и да гарантира, че той остава в крак с развиващия се характер на застрахователната индустрия.

В заключение, хармонизирането на застрахователното законодателство между различни юрисдикции може да предложи значителни ползи за застрахователната индустрия и потребителите. Чрез сътрудничество и ангажираност между юрисдикциите, регулаторите и заинтересованите страни от застрахователната индустрия, е възможно да се постигне напредък към тази цел и да се създаде по-стабилна и интегрирана международна застрахователна индустрия.

Библиография

1. John F. Collins, Insurance Law (6th ed.) (West Group, 2017).
2. Joseph D. Bodnar, Insurance Law Handbook (Thomson Reuters, 2018).
3. Robert A. Gorman, et al., Modern Insurance Law (Aspen Publishers, 2018).
4. Stephen M. Bainbridge, Insurance Law (4th ed.) (Aspen Publishers, 2017).
5. William H. Pulsman, et al., Insurance Law: Cases and Problems (Lawyers Co-operative Publishing Company, 2017).

6. Michael J. Bartlett, et al., Insurance Law: Practice and Procedure (Lawyers Co-operative Publishing Company, 2017).
7. Thomas J. Koopman, et al., Insurance Law: Cases and Annotations (Lawyers Co-operative Publishing Company, 2017).
8. Steven M. Schiffrin, et al., Insurance Law: A Contemporary Analysis (Lawyers Co-operative Publishing Company, 2017).
9. Robert A. Becker, et al., Insurance Law: A Comprehensive Guide to Statutes and Regulations (Lawyers Co-operative Publishing Company, 2017).
10. American Bar Association, Insurance Transactions Manual (ABA, 2018).

ПЕРСОНАЛНИЯТ ИМИДЖ В КУЛТУРНАТА СФЕРА: ЕЛЕМЕНТИ, МЕДИЙНИ ВЛИЯНИЯ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С КУЛТУРНАТА ИДЕНТИЧНОСТ¹

Докторант Десислава Малинова, Катедра „Връзки с обществеността“
Правно-исторически факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“,
Благоевград, имейл: desimalinova@abv.bg

Резюме: Изграждането и развитието на персонален имидж в културната сфера е от съществено значение за популяризирането на изкуството и културата. Личности с утвърден имидж играят роля на посланици на културата, като допринасят за разпространението на музика, литература, театър и други изкуства сред широка аудитория. Основните елементи на успешния персонален имидж включват ясна идентичност, последователност в комуникацията, визуална и вербална представителност, автентичност и устойчивост. Медийните послания играят ключова роля в изграждането на имидж, като съчетават традиционни и дигитални канали за популяризация. Телевизията, радиото и печатните издания предоставят авторитет, докато социалните мрежи и дигиталните платформи създават интерактивност и глобално присъствие.

Ключови думи: персонален имидж, културна сфера, медийни послания

PERSONAL IMAGE IN THE CULTURAL SPHERE: ELEMENTS, MEDIA INFLUENCE AND INTERACTION WITH CULTURAL IDENTITY

Desislava Malinova, PhD Student, Department of Public Relations, Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski“, Blagoevgrad,
E-mail: desimalinova@abv.bg

Abstract: Building and developing a personal image in the cultural sphere is essential for the promotion of art and culture. Individuals with an established image play the role of ambassadors of culture, contributing to the dissemination of music, literature, theater and other arts among a wide audience. The main elements of a successful personal image include a clear identity, consistency in communication, visual and verbal representation, authenticity and sustainability. Media messages play a key role in building an image, combining traditional and digital channels for promotion. Television, radio and print media provide authority, while social media and digital platforms create interactivity and global presence.

Keywords: personal image, cultural sphere, media messages

УВОД

Персоналният имидж играе ключова роля в културната сфера, където творческите личности, институции и събития се нуждаят от ефективно представяне пред аудиторията. В ерата на масовите комуникации, медийните послания се превръщат в основен инструмент за изграждане и поддържане на репутация, както и за създаване на разпознаваемост в конкурентна среда. От артистите и музикантите до културните

¹ Докладът е представен на студентска и докторантска научна сесия, проведена на 21 ноември 2024 г. в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

организации, стратегическият подход към медийната комуникация е от решаващо значение за успеха, както на локално, така и на глобално ниво.

Културната сфера е пространство, в което личностите и институциите играят ключова роля за съхраняването, развитието и популяризирането на културни ценности. Изграждането на успешен персонален имидж в тази среда е особено важно, защото културните дейности често зависят от общественото възприятие, емоционалната свързаност и доверието, което личностите и организациите вдъхват.

1. Значение на персоналния имидж в културната сфера

Понятието „имидж“ в исторически план се приема като добро поведение и съответно внушение от български пълководци и управленски личности². Много често се оказва, че личните качества на владетели, управленци, дори диктатори са умело вплетени в образа на личността и използвани като фактор и целесъобразно управление на пълководеца.

В публичната комуникация понятието „имидж“ получава широко звучене. То обобщава представи, характеристики, отношения, нагласи, които личностите или организацията и публиката изграждат в себе си в процеса на целенасочено или стихийно общуване един с друг. В изследването се прави връзка между „имиджа“ и брендирането и трансформирането на „имиджа“ в „бренд“. Понятието „имидж“ се разглежда не като продукт на търговска марка или рекламен такъв, а като създаване на реалност, виртуален образ и разработване на качества, които се вграждат в даден образ. Спрямо характеристиките на „имиджа“ се изследва неговия „публичен образ“. В настоящото изложение се проследяват методите, с които телевизионният екран, онлайн средата и медийното отразяване, като широка трибуна за прокламация и пропагандни внушения, създават за публиките си една имиджова реалност публичните личности, политици, управляващи. Медийните послания изграждат доверие в реципиентите. Те се стремят да окажат въздействие и повлияят на възприятията, чрез емоционални апели, ефекта на близостта и съпричасността.

Според Тълковния речник терминът „имидж“ се отнася до обществено изграден образ за човек, група, институция или дори държава, и е синоним на репутация³. Думата произлиза от английския „image“, което означава „образ“, а нейният латински корен „imago“ се свързва с „картина“ или „нагледна представа“⁴. Концепцията за „имидж“ е

² Христов, Ч. (2014) Войната на идеите. София, с. 62.

³ <http://www.t-rechnik.info/home/search>.

⁴ Петров, М. (2005) Персоналният имидж. Изграждане, контрол, рецепция. София, с. 111.

въведена в маркетинговите изследвания през 1955 г. от Бърли Гарднър и Сидни Леви в статията им “The product and the brand“, публикувана в “Harvard Business Review“.

Руски учени определят „имиджа“ като комплексно обществено мнение за поведението на личност с определен статут. М. Петров разглежда имиджа като психологическа структура, която отразява заобикалящия свят и има материални проекции⁵. Въпреки че имиджът е динамичен, според много изследователи (например Герхард Клайнинг и Ханс Зебалд), той също е стабилен и трудно променим след първоначалното му формиране. Хората са склонни да възприемат мнения, които вече са изградили в съзнанието си като „имиджи“.

Някои изследователи, като Г. Олпорт, Л. Вайткунен, Г. Почепцов и Е. Богданов, виждат имиджа като предварително създаден модел, чиято цел е да предаде определена информация, която е значима за аудиторията⁶. За тях реалността не е основен фактор в създаването на имиджа. За разлика от тях, Бърнстейн смята, че имиджът е неразривно свързан с реалността и представлява израз на уникалността на даден субект. Според него този процес включва комуникация и интерпретация на съществуващата реалност.

Кенет Боулдинг отбелязва, че хората възприемат имиджите като реални, независимо от тяхната същност, и това ги прави важен фактор за обществените нагласи и човешкото поведение⁷.

Различията в тези възгледи пораждат научен дебат относно това дали имиджите, особено тези на политически фигури, представени чрез медиите, са реални или манипулативно създадени. Изследва се как медийните послания формират имидж, какви качества и функции му приписват, както и как той въздейства върху общественото възприятие. Като резултат, имиджите придобиват значимост в медийната среда и заемат специално място на телевизионния екран, създадени чрез журналистически или ПР стратегии за влияние.

В разработката се разглежда още как „имиджът“ се проектира в медийното пространство. Медиите, чрез журналистически подходи, изграждат образи, които резонират с предварителните емоционални и оценъчни нагласи на публиката, подобно на директното визуално възприятие⁸. Средствата за масова информация привличат изключително внимание към определени личности, използвайки широкия си обхват. Те не само подчертават влиянието на тези личности, но и го разпространяват върху тяхното

⁵ Венелинова, Н. (2012) Дефинитивни аспекти на връзката „имидж“ - „идентичност“. В: Научни трудове. Русенски университет, том 51, серия 5.2, с. 139.

⁶ Пак там.

⁷ Boulding, K.E. (1977) The image; Knowledge in Life and Society, 2nd Ed. University of Michigan, p. 3-8.

⁸ Петров, М. (2005) Персоналният имидж. Изграждане, контрол, рецепция. София, с. 115.

обкръжение и големи групи от хора, като същевременно укрепват собствения си престиж.

Имиджът като носител на престиж

Личността се разглежда като носител на „социален престиж“⁹. Според Милко Петров, понятието „социално престижна личност“ е синоним на личност с добър имидж. Известните личности, възприемани като „звезди“, олицетворяват социалната престижност, като основна платформа за тях са медиите – телевизията, интернет и други форми на комуникация. Политическите фигури също използват медиите за изграждане на трансмедиален престиж, който достига до разнообразна аудитория. Така те се утвърждават като лидери на социални общности, символи на успех и уважение, което обществото отдава на тяхната личност.

„Престижът“ е ценност, която осигурява уважение и социална похвала, като отговаря на основната човешка потребност за признание, разбиране и социална интеграция. Медиите играят ключова роля в този процес, като чрез огромната си аудитория те придават изключително внимание на личности и събития, същевременно укрепвайки собствената си значимост.

Медиен имидж

Медиите създават „медийни имиджи“, които изграждат положително отношение и доверие към личностите, представени на публиката. Тези имиджи често са свързани с подражание и дори безкритично следване, особено когато става въпрос за харизматични и обаятелни фигури. Начините, по които медиите взаимодействат с аудиторията си, включват както активно, така и пасивно поведение от страна на публиката.

Ключов аспект е влиянието на медиите върху обществените нагласи. Чрез селекцията и поднасянето на информация, медиите изграждат успешни образи, които улесняват ориентацията на аудиторията в обстановката на информационно изобилие. Те придават значимост на определени събития и личности, често представяйки модели за поведение.

Ролята на журналистиката и обществените медии

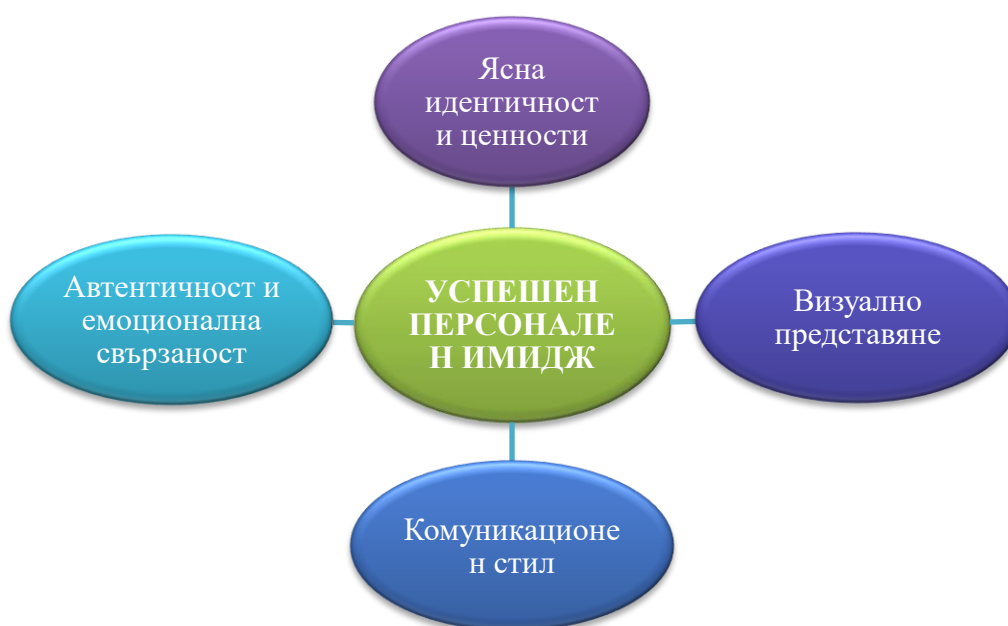
Обществените медии, по своята функция, трябва да допринасят за демокрацията, да бъдат обективни и да насочват вниманието към значими културни и социални въпроси. Теодора Петрова, позовавайки се на изследванията на Metzger, отбелязва, че програмите на обществените медии трябва да предлагат обективен и достъпен обзор на

⁹ Yaneva, D., V. Serafimova. (2019). Corporate image significance for the strategic development of a company, Revista Europa del Este Unida, vol.7, ISSN 0719-7284, p. 110 – 118.

важни международни и национални събития¹⁰. Уолтър Липман подчертава възможността на журналистиката да изгражда устойчиво обществено мнение, което да влияе върху социалната йерархия и организация¹¹. Тя изпълнява ролята на посредник между обществото и културните дейци и институции, предоставяйки информация, която подкрепя принципи и адекватно отразява общественото съзнание и неговите стремежи.

2. Основни елементи на успешния персонален имидж

Успешният персонален имидж се основава на няколко ключови елемента, които формират цялостното възприятие за дадена личност или организация: ясна идентичност и ценности; визуално представяне; комуникационен стил; и автентичност и емоционална свързаност.

Фиг. 1. Елементи на успешния персонален имидж

Източник: адаптирано по Овчинникова, А. М. 2019. Основы имиджологии, изд. ЛитРес: Самиздат, Москва

Персоналният имидж трябва да отразява *автентичността на личността* – нейните ценности, цели и уникалност. Цялостното представяне на тези характеристики е от съществено значение за изграждане на доверие.

Визуалните аспекти, като стил на облекло, лого, цветове и графичен дизайн, играят важна роля за изграждане на запомнящ се и разпознаваем имидж. Визуалната идентичност трябва да бъде последователна както в традиционните медии, така и в дигиталните платформи. Успешният имидж изисква ефективна и *последователна*

¹⁰ Петрова, Т. (2014) Медии и социална отговорност. В: Newmedia21.eu. Медиите на 21 век: Онлайн издание за изследвания, анализи, критика, 10.07.2014. Available from: <http://www.newmedia21.eu/analizi/medii-i-sotsialna-otgovornost>.

¹¹ Липман, У. (2001) Обществено мнение. София, ЛИК, с. 67.

вербална и невербална комуникация¹². Това включва избор на думи, тон на изказ и поведение, които съответстват на аудиторията и предаваното послание.

Хората се доверяват на *автентични личности*, които изразяват истински емоции и се свързват с аудиторията на човешко ниво. Емоционалната връзка е важен аспект на дългосрочния успех. Персоналният имидж се изгражда с течение на времето и *изисква постоянство*. Липсата на последователност в представянето може да подкопае доверието и да затрудни възприемането на личността или бранда като надеждни.

Комбинирайки тези елементи с правилно използване на медийните платформи, личността или организацията може да изгради траен, уважаван и успешен имидж, който да устоява на динамичните промени в обществото и медиите.

Изграденият и утвърден корпоративен имидж се надгражда, обновява и осъвременява, като включва нови данни във вече съществуващия образ и по този начин потвърждава позициите си¹³. В тази връзка се разкрива подвижността и откритостта на имиджа, който става публичен, прозрачен и достъпен за обществеността. Ориентиран към задоволяването на обществени интереси, имиджът е не само изчерпателна представа за реалната личност или организация от културната сфера, но той може да има и „самостоятелен живот“¹⁴, за който се грижат маркетинговите специалисти и специалистите по „връзки с обществеността“.

Овчинникова, А. М. е на мнение, че „положителен имидж се създава от основната дейност на компанията, както и от целенасочена информационна работа, насочена към целеви групи от обществеността“¹⁵. Тази работа се извършва до голяма степен чрез маркетингови комуникации (PR, реклама, лични продажби, насърчаване на продажбите).

3. Медийните послания при формирането и развитието на персоналния имидж в културната сфера

В културната сфера личностите с добре развит имидж, като артисти, музиканти, режисьори и писатели, често се превръщат в емблематични фигури, които вдъхновяват и водят публиката към нови културни преживявания. Техният успех не само утвърждава техните постижения, но също така допринася за повишаването на общественото внимание към културните събития и продукти.

Културните институции – театри, музеи, галерии и фестивали – също разчитат на имиджа, за да привлекат публика, спонсори и медийно внимание. Добре

¹² Yaneva, D., V. Serafimova. (2019). Corporate image significance for the strategic development of a company, Revista Europa del Este Unida, vol.7, ISSN 0719-7284, p. 110 – 118.

¹³ Серафимова, В. (2021) Корпоративен имидж и конкурентоспособност в индустриалния сектор, Бл-д

¹⁴ Райков, З. (2001) Корпоративен имидж, изд. „Дермон“, С., с. 51.

¹⁵ Овчинникова, А. М. 2019. Основы имиджологии, изд. ЛитРес: Самиздат, Москва, с. 21.

позиционираните институции често са възприемани като носители на престиж и качество, което гарантира тяхната устойчивост в една конкурентна среда.

Медиите играят централна роля в представянето на културната сфера пред широката общественост¹⁶. Те служат като посредник, който популяризира културните събития и създава връзка между творците и тяхната аудитория. В този процес изграждането на персонален имидж е от ключово значение, тъй като именно медийното представяне формира общественото възприятие за културните личности и техния принос. Социалните мрежи, онлайн платформите и традиционните медии предоставят нови възможности за популяризация в културната сфера. Те позволяват на творците да изграждат директна връзка със своите почитатели, като споделят своето творчество, ценности и визия. Това насърчава по-голяма автентичност и ангажираност, което е от съществено значение за развитието на културния сектор.

Културната сфера обаче е изправена пред редица предизвикателства, свързани с изграждането на имидж. Конкуренцията за внимание, кризите в медиите и непрекъснато променящите се вкусове на публиката изискват стратегически подходи за управление на имиджа. В същото време, глобализацията и дигитализацията откриват нови хоризонти за културния сектор, като го правят достъпен за международни аудитории. Ефективният персонален имидж в културната сфера може да се превърне в мост между традициите и съвременността, като стимулира развитието на културата и нейното възприемане като неизменна част от обществения живот.

Особено значение при изследването на влиянието на медиите върху аудиторията е изясняването на ролята и силата да се повлияе върху нагласите на хората. Благодарение на информацията, която медиите поднасят на аудиториите си, се изгражда и налага един успешен „медийен имидж“¹⁷.

- Ролята на медийните послания в изграждането на имидж

Медийните послания са основен инструмент за изграждане на имидж, особено в съвременната ера на масова комуникация¹⁸. Те създават връзка между личностите или организациите и тяхната целева аудитория, като използват разнообразие от платформи и стратегии.

- Използване на традиционни и дигитални медии за популяризация

Традиционните медии като телевизия, радио и печат остават значими канали за популяризиране на имидж, поради широкия си обхват и авторитет. Телевизионните

¹⁶ Серафимова, В. (2021) Корпоративен имидж и конкурентоспособност в индустриалния сектор, Бл-д.

¹⁷ Овчинникова, А. М. 2019. Основы имиджологии, изд. ЛитРес: Самиздат, Москва, с. 22.

¹⁸ Серафимова, В. (2021) Корпоративен имидж и конкурентоспособност в индустриалния сектор, Бл-д.

интервюта, репортажи и рекламни кампании предоставят възможност за визуално и емоционално въздействие върху зрителите. В същото време дигиталните медии – уебсайтове, онлайн новинарски платформи и подкасти – разширяват обхвата на посланията, като ги правят достъпни в реално време за глобалната аудитория. Комбинацията от тези два подхода позволява изграждането на комплексен, многопластов имидж.

Медиите, както традиционни, така и дигитални, са основни инструменти за популяризиране на персонален имидж. Традиционните медии като телевизия, радио и печат осигуряват широка видимост и придават авторитет на представянето на личност или организация. Телевизионните участия и интервюта, радио излъчванията и публикациите в реномирани вестници създават усещане за достоверност и сериозност. Тези медии са особено ефективни за достигане до по-зряла аудитория или при утвърждаване на имиджа в локален или национален мащаб.

Дигиталните медии, от друга страна, предлагат интерактивност и глобално присъствие. Онлайн платформи като новинарски уебсайтове, блогове, подкасти и социални мрежи като Facebook, Instagram и YouTube позволяват бързо и целенасочено разпространение на посланията. Чрез дигитални формати може да се използват визуално привлекателни материали – снимки, видеа и инфографики – които увеличават ангажираността на аудиторията. Дигиталните медии също така дават възможност за проследяване на обратната връзка, което позволява динамично адаптиране на стратегиите за популяризация.

Съчетавайки предимствата на традиционните и дигиталните медии, се изгражда многопластово медийно присъствие, което засилва видимостта и доверието към личността или бранда¹⁹.

- Стратегии за автентичност и устойчиво представяне

Ключова стратегия в изграждането на имидж е акцентът върху автентичността. Аудиториите търсят истинност и идентичност, което изисква медийните послания да отразяват реалните качества, ценности и цели на личността или организацията. Устойчивото представяне включва последователност в тона, стила и съдържанието на комуникацията, което изгражда доверие и дългосрочна връзка с публиката. Тази стратегия е особено ефективна в културната сфера, където идентичността и оригиналността са високо ценени.

- Влиянието на социалните мрежи върху културната комуникация

¹⁹ Yaneva, D., V. Serafimova. (2019). Corporate image significance for the strategic development of a company, Revista Europa del Este Unida, vol.7, ISSN 0719-7284, p. 110 – 118.

Социалните мрежи като Facebook, Instagram, Twitter и TikTok играят ключова роля в изграждането на имидж. Те предоставят платформа за директна и двустранна комуникация с аудиторията, като позволяват бързо разпространение на послания и ангажиране на последователите. Чрез социалните мрежи личностите и културните организации могат да представят своята дейност в интерактивна и визуално атрактивна форма, която достига до широка и разнообразна публика.

Социалните мрежи също така насърчават автентичността, като дават възможност за споделяне на неформални и спонтанни моменти. Те обаче изискват добре планиран подход, за да се избегнат кризи или негативни реакции, които могат да повлияят на имиджа. Съчетаването на традиционни и дигитални медии, заедно с интеграцията на социалните мрежи, създава многопластово, динамично и устойчиво медийно присъствие, което утвърждава имиджа в съзнанието на аудиторията.

4. Взаимодействие между масмедиите и индивидуалната културна идентичност

Сложностите на връзката между масмедиите и индивидуалната културна идентичност в процеса на идентичност са сложни и въздействащи. Ролята на масмедиите при оформянето на културната идентичност чрез манипулиране на символи и тяхното разпространение в обществото²⁰. В допълнение, електронните медии играят важна роля в самопромяната чрез участие в диалогични конструкции и взаимодействие с различни репрезентации. В допълнение, той подчертава значението на медийния дискурс в изграждане на алтернативни разкази, оформяне на общественото мнение и оказване на влияние върху междугруповите отношения, в крайна сметка повлияване на идентичността развитие. Дълбокото разбиране на тази динамика изисква изследване на взаимодействията между медийните репрезентации, културни идентичности и изграждането на себе си и единството, както е видно в предоставените контексти²¹.

Масмедиите имат двойна функция в укрепването на глобалната културна хомогенизация или в подкрепа на местното културно разнообразие.

Местните медии, въпреки пречките, имат голямо значение в обществото и са ценени за тяхното отразяване на местни проблеми. Усилия на медиите, насочени към подобряване на межкултурните отношения и застъпничество за мултикултурното вярванията също могат да помогнат за насърчаване на местното културно многообразие. В резултат на това влиянието на масмедиите върху културната хомогенизация като

²⁰ L. Lihua, „Discourse interaction and identity construction”, in *Communicating with the World*, London: Routledge India, 2022, pp. 212–229. DOI: 10.4324/9781003353881-15.

²¹ S. Annese, „Mediated Identity in the Parasocial Interaction of TV,” in *Mediated Identity in the Emerging Digital Age*, New York: Routledge, 2022, pp. 371–388. DOI: 10.4324/9781315782324-5.

противопоставяне на разнообразието разчита на баланса между глобалното въздействие и местните инициативи, подчертавайки сложното взаимодействие между медийните платформи и културните изображения²².

Правителствената намеса в съдържанието на масовите медии може да има голямо влияние върху културните изображения в медиите сфера. Насоки, като изисквания за определен процент местно съдържание или определени езикови мандати, като 40 процентна квота за френска музика по радиостанциите във Франция²³, прилагани с цел поддържане и насърчаване на културните разнообразие. Такива регулаторни мерки обаче могат да доведат до нежелани въздействия. Една потенциална последица е това съдържание предназначени да обогатят определена програма, могат неволно да намалят аудиторията на програмата. В допълнение, разпоредбите имат способност за формиране на решения, взети от излъчващите станции по отношение на тяхното програмиране, насочване на подходящи станции към излъчвано съдържание, по-подобно на несъответстващите станции. По същество правителствените политики играят важна роля при оформянето на културен терен на медийната индустрия, като влияе върху създаването, разпространението и потреблението на съдържание, като по този начин в крайна сметка оказване на влияние върху културното представяне в медиите.

Медийната грамотност помага на хората да разберат влиянието на масмедииите върху културната идентичност. Медийната грамотност играе важна роля в подпомагането на хората да разберат въздействието на медиите върху тях културна идентичност. Проучванията показват, че инициативите за медийна грамотност дават възможност на хората да разпознават висококачествената журналистика и да избягват невярна информация. Изследванията показват, че увеличаването нивата на експертиза в медийната грамотност имат положително влияние върху критичното мислене и приемането на културното многообразие сред медиите потребители. Освен това изследванията, насочени към подрастващите, разкриват, че обучението по медийна грамотност води до по-задълбочено разбиране как медиите оформят процесите на вземане на решения, особено във връзка със сексуалното представяне, и увеличават капацитета за устояват на влиянието на връстниците си, като по този начин формират нагласи за въздържание. Чрез подобрени компетенции за медийна грамотност хората могат бъдете по-умели в навигирането в сферата на масмедииите, критично анализиране

²² F. Ribeiro and L. Bonixе, „Boundaries of Distance. Local Media Relevance for Citizens: Measuring Consumption, Digital Extensions and Information Levels,“ *Online J. Commun. Technol Media*, vol. 11, no. 3, p. e202115, Jul. 2021, doi: 10.30935/ojcm/11108.

²³ D. Niu, „The effect of regulation on programming strategies of radio broadcasting,“ in 2019 4th IEEE International Conference on Cybernetics (Cybconf), IEEE, Jul. 2019, pp. 1–4. doi: 10.1109/Cybconf47073.2019.9436602.

на информация и получаване на по-задълбочен поглед върху функцията на медиите при формирането и отразяването на културата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изграждането на персонален имидж в културната сфера е сложен процес, който изисква внимателно планиране, постоянство и адаптивност. Основните предизвикателства, пред които се изправят личностите или организациите, включват: справяне с конкуренцията; изграждане на доверие към публиката; преодоляване на кризисните ситуации; управление на социалните медии и адаптивност на имиджа.

В условията на културна и информационна наситеност, конкуренцията за внимание става все по-голяма. Това налага създаването на уникален и разпознаваем имидж, който да отличава личността или организацията сред множеството. Публиката е чувствителна към несъответствия между излъчваното послание и реалността. Един от най-сериозните рискове е възприемането на имиджа като изкуствено създаден или неискрен, което може да подкопае доверието на аудиторията. Неочаквани кризи – било то скандали, негативни медийни публикации или обществено недоволство – могат сериозно да навредят на изграден имидж. Управлението на кризи изисква бързи и добре координирани комуникационни действия, които да минимизират щетите. В дигиталната ера социалните мрежи предлагат огромни възможности за популяризация, но същевременно крият рискове. Една неподходяща публикация или негативен коментар може бързо да се разпространи и да навреди на репутацията. Социалните нагласи и културните очаквания се променят постоянно, което изисква имиджът да бъде адаптивен, без да губи своята идентичност и последователност.

Личности с утвърден имидж могат да бъдат посланици на културата, популяризирайки изкуство, музика, литература и други културни продукти пред широки аудитории. Техният успех често повишава интереса към културната сфера като цяло. Културните дейци с успешен имидж служат като примери за подражание и вдъхновение. Те стимулират младите творци да се развиват и да утвърждават своите умения и таланти.

В заключение, успешното изграждане и управление на персонален имидж не само утвърждава индивидуалния успех, но и стимулира цялостното развитие на културната сфера, като я прави по-достъпна и привлекателна за различни аудитории.

Библиография

1. Венелинова, Н. (2012) Дефинитивни аспекти на връзката „имидж“ - „идентичност“. В: Научни трудове. Русенски университет, том 51, серия 5.2, с. 139.
2. Липман, У. (2001) Общественото мнение. София, ЛИК, с. 67.
3. Петров, М. (2005) Персоналният имидж. Изграждане, контрол, рецепция. София, с. 111.
4. Петрова, Т. (2014) Медии и социална отговорност. В: Newmedia21.eu. Медиите на 21 век: Онлайн издание за изследвания, анализи, критика, 10.07.2014. Available from: <http://www.newmedia21.eu/analizi/medii-i-sotsialna-otgovornost>.
5. Овчинникова, А. М. 2019. Основы имиджелогии , изд. ЛитРес: Самиздат, Москва, с. 21.
6. Райков, З. (2001) Корпоративен имидж, изд. „Дермон“, С., с. 51.
7. Серафимова, В. (2021) Корпоративен имидж и конкурентоспособност в индустриалния сектор, Бл-д.
8. Христов, Ч. (2014) Войната на идеите. София, с. 62.
9. Boulding, K.E. (1977) The image; Knowledge in Life and Society, 2nd Ed. University of Michigan, p. 3-8.
10. Yaneva, D., V. Serafimova. (2019). Corporate image significance for the strategic development of a company, Revista Europa del Este Unida, vol.7, ISSN 0719-7284, p. 110 – 118.
11. L. Lihua, „Discourse interaction and identity construction,“ in Communicating with the World, London: Routledge India, 2022, pp. 212–229. DOI: 10.4324/9781003353881-15.
12. S. Annese, „Mediated Identity in the Parasocial Interaction of TV,“ in Mediated Identity in the Emerging Digital Age, New York: Routledge, 2022, pp. 371–388. DOI: 10.4324/9781315782324-5.
13. F. Ribeiro and L. Bonixe, „Boundaries of Distance. Local Media Relevance for Citizens: Measuring Consumption, Digital Extensions and Information Levels,“ Online J. Commun. Technol Media., vol. 11, no. 3, p. e202115, Jul. 2021, doi: 10.30935/ojcm/11108.
14. D. Niu, „The effect of regulation on programming strategies of radio broadcasting,“ in 2019 4th IEEE International Conference on Cybernetics (Cybconf), IEEE, Jul. 2019, pp. 1–4. doi: 10.1109/Cybconf47073.2019.9436602.
15. <http://www.t-rechnik.info/home/search>.

СЪВРЕМЕННИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ¹

Редовен докторант Ангелина Пройкиова, Катедра „Национална сигурност и публична администрация“, Правно-исторически факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, имейл: angelina.proykova@abv.bg

Резюме: Този доклад представя основните вътрешни и външни (глобални) фактори, оказващи влияние върху сигурността на Република България. Представени са съвременните проблеми пред националната сигурност на страната ни и се предлагат насоки за нейното оптимизиране.

Ключови думи: национална сигурност, предизвикателства, система.

CONTEMPORARY CHALLENGES FOR THE SECURITY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Angelina Proykova, PhD Student, Department of National Security and Public Administration, Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski” - Blagoevgrad, email: angelina.proykova@abv.bg

Abstract: This report outlines the main internal and external factors influencing the security of the Republic of Bulgaria. Contemporary challenges to national security are examined, and recommendations are proposed to enhance the effectiveness of the country's security system and improve the protection of national interests.

Keywords: national security, challenges, system.

Сигурност – понятие и въпроси

Понятието „сигурност“ няма еднозначно определение и именно неговото богато съдържание и универсалност, води до разнопосочни и специфични гледни точки, но това не изключва и конкретно му съдържание, същност и степен на възприемане под формата на ниво на сигурност на държавата, в обществото и за отделната личност.

По темата за националната сигурност има многобройни трудове, но за съжаление събраната информация не е изчерпателна и темата е отворена за нови дискусии. Поради динамиката на международните отношения и националните особености винаги ще има въпроси и неясноти, по които сме длъжни да продължим да работим и да развиваме съобразно обстановката. Важно е да се върви по този път, за да се усъвършенстваме като държавност и да придобиваме стабилитет.

Сигурността като система

Д-р Николай Слатински сравнява сигурността с кислород: „ние не го забелязваме докато той е в наличност, но когато почувстваме липсата му, реагираме с паника“. Това

¹ Докладът е представен на студентска и докторантска научна сесия, проведена на 21 ноември 2024 г. в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

сравнение е изключително уместно и се приема като аксиома (не се нуждае от доказателства).

Личностната сигурност, според пирамидата на Ейбрахам Маслоу и подредените от него приоритети на човешките потребности, необходимостта от сигурност се намира на втора позиция. Приоритетното ѝ място е след това на физиологичните потребности, без които индивида не може нито да съществува, нито да оцелее. Това доказва важното значение на сигурността за всяка отделна личност.

В общността сигурността също има съществено значение - под форма на етични и морални правила и норми, някои от които неписани и просто доказани с времето за работещи и необходими, се изгражда социокултурно разбирателство и общностно съжителство.

На ниво държава вече говорим за национална сигурност, която е подсистема в държавната система. В същото време тя е изградена от свои системи и подсистеми, например министерствата на отбраната, вътрешните работи, външните работи и др., които си взаимодействат и се ръководят от Министерския съвет и Народното събрание чрез законите и поднормативните актове в държавата.

Ако разгледаме националната сигурност, като социална система, понятието сигурност може да се определи, като динамично състояние, при което организацията функционира и работи с определен темп и посока на действие като спазва дадени правила в рамките на нейните възможности, диктувани от външната и на вътрешната среда. Ако по някакви непредвидени причини системата на националната сигурност излезе извън тези рамки на функциониране и работа, тя разполага с ресурси да възстанови своето изначално стабилно състояние.

Според чл. 2 от Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност: “Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети”.

Въз основа на посоченото определение необходимо изискване е защитата и гарантирането на жизнено важните интереси на държавата, които се изразяват в защита на териториалната цялост, суверенитета и конституционно установеният ред на страната в лицето на политическата ни система.

Системата за национална сигурност е сложна система и притежава основни свойства като уникалност, слаба предсказуемост, целенасоченост и синергичност. Тя е система, изградена въз основа на правно-нормативна уредба, функционално структурирани и специализирани органи, включващи сили и средства и имащи задачата да осигуряват сигурността на държавата, обществото като цяло и отделната личност, гражданин на страната.

Националната сигурност може да се определи и като система от мерки, предприети от една държава, за да си осигури своето оцеляване и безопасност.

Основни глобални процеси, оказващи влияние върху националната сигурност на Република България

Предизвикателствата пред системата за национална сигурност на Република България могат условно да се разделят на външни (глобални) и вътрешни, като това разделение не бива да се търси и в методите и стратегиите за справяне с тях, тъй като всичките те в еднаква степен заплашват, както сигурността, така и стабилното развитие на страната ни.

Глобализацията може да се определи като „процес на нарастващо въздействие върху социалната действителност на отделните страни на различните фактори от международно значение като икономика, политически връзки, културен, информационен обмен и т. н.". Тя е свързана със стремеж към единство и нарастване на икономическите, социалните, техническите, политическите и културните взаимовръзки и отношения. Глобализацията е свързана с множество ползи, но също така крие рискове за националната ни сигурност.

На първо място сред външните, т.н. глобални фактори е заплахата от военен конфликт. Тя не е на преден план към момента, тъй като е налице стабилна тенденция за укрепване на международните отношения на България и усъвършенстване на механизмите за възможното управление на кризистните ситуации, които биха засилили опасността от пряка военна агресия срещу страната ни. Но това не бива да омаловажава водещото значение на военните и силовите фактори, като влиянието на продължаващата военна ситуация в Украйна, основната роля на членуването на страната ни в системите за евроатлантическа и европейка сигурност, тук можем да изброим Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО), Европейския съюз (ЕС), Организацията за сигурност и сътрудничество (ОССЕ), а по настоящем вече и като пълноправен член на Шенген. Конфликтът в Украйна, воден в близост до границата ни, потвърждава тази теза.

На следващо място като външна заплаха може да се посочи миграцията и в частност нелегалната емиграция, като дестабилизиращ фактор за националната ни сигуност. Нахлуването на големи групи бежанци поражда конфликти на етническа, религиозна и социална основа и дава повод да се говори на „езика на омразата“. В следствие на този външен фактор се задълбочават и икономическите и социалните различия като не бива да се пропуска и темата за рискът от терористични прояви.

Тероризмът е сериозна заплаха за националната ни сигуност. Терористичните организации имат разнообразни начини на действие и умеят да се интегрират в обществото ни, което ги прави трудни за проследяване, контролиране и в следствие неутрализиране. Това води до заплаха за обществото като цяло и е наложително да бъдат взети всички мерки за справянето с този външен рисков фактор за сигурността на България.

Новите реалности, в които живеем, ни сблъскват и със заплахата от хибридни войни и кибератаки. Въпреки, че тази тема може и да звучи за повечето хора далечна и неясна, тя става все по-актуална и значима с навлизането на изкуствения интелект. Всички ние използваме интернет в ежедневието си, като започнем от децата от най-ранна детска възраст до хората на по-напреднала възраст, всеки от нас неминуемо се сблъсква с виртуалната реалност и тя става неразделна част от живота ни в малка или по-голяма степен за постоянно. Необходимо е да се запознаем, а защо не и да се образуваме по темата за безопасното онлайн сърфиране, като започнем от обикновени разплащания на онлайн поръчки, онлайн банкиране и сърфиране в интернет информационни сайтове и социални мрежи, които не винаги са безопасни и проверени и се стигне до съхраняване на лични данни в интернет, предоставяне на чувствителна информация като имена, адрес и единен граждански номер, които ни се търсят от даден цифровизиран източник, пък били то информационна мрежа под формата на официален дигитален формат на държавна институция, към която имаме доверие например.

По същата тази тема, целесъобразно е да се отбележи значението на фалшивите новини за обществото и за сигурността на страната. Тези новини със съмнителен произход неизменно са навсякъде около нас и се използват за най-различни цели – вкарване в заблуда, измама и до степен на предизвикване на страх, паника и крайни реакции у хората, които биха могли да разклатят реда в обществото и оттам и дестабилизация на държавата. По времето на Ковид кризата от преди няколко години, имаше главоломно повишаване на фалшивите новини и опити за „фишинг“ (информационни) измами. Ето защо информираността по подобни теми е и ще бъде все по-значима.

Вътрешни фактори, влияещи върху националната сигурност на Република България

Вътрешните фактори са комплекс от обективни и субективни нерешени проблеми, които често имат по-голямо влияние от външните.

Актуален негативен фактор за неустойчивостта на институциите, социалните отношения на държавата е перманентното провеждане на изборни кампании, различни партийни интереси и неустойчиво управление – бяха поведени 8 парламентарни избори в рамките на 2 години. Липсата на стабилно държавно управление води и до блокирането на цялата страна и замразяването на множество проекти, които биха допринесли до подобряването на международното ни положение, както и за икономическото ни благополучие.

Корупцията и в частност корупцията по високите етажи остава един от основните проблеми на съвременното българско общество. Възможности за корупция създават недостатъците в управлението на държавата и общините, изразяващи се в съзнателно или поради некомпетентност увеличаване и усложняване на разрешителни и лицензионни режими, липса на необходимата прозрачност и последователност при възлагане на обществени поръчки и разходване на публичните средства.

Демографската криза остава на преден план като наболял проблем пред страната ни в търсене на нови начини за справяне с нея – нацията ни се топи, заради разпада на семейството, отстъпването от патриархалните и изконните ценности и ниската раждаемост в България.

В продължение на години се наблюдава влошаване на здравния статус на населението, както и изразени негативни тенденции в образователното и квалификационното равнище на значителни групи от българското общество, което е предпоставка и за недостатъчната интегрираност на някои общности, принадлежащи към етнически малцинства. Здравеопазването се причислява към вътрешните фактори, влияещи на националната ни сигурност. Както всички станахме свидетели по време на пандемията – здравната ни система няма възможността и капацитета да се справи с по-значима по обхват криза. Липсата на специалисти и високо квалифицирани кадри, е сериозен проблем, по който трябва да се мисли, не само от управниците на лечебните заведения, но и от управляващите държавата.

Общата или конвенционалната престъпност също продължава да заплашва всекидневието на гражданите; възникват зони на повишен риск за имуществото и живота на гражданите в отделни региони и населени места.

Наблюдава се нарастване на несигурността сред хората, живеещи в населени места със значително намаляващ брой жители или в обезлюдяващи райони. Проблеми за сигурността и интересите на гражданите възникват наред с престъпността и вследствие на лошото управление, бюрократизма, злоупотребите и неефективността в управлението на държавната и общинската собственост.

Относително високият ръст на пътнотранспортните произшествия и последиците от тях дават основание да се говори за „война по пътищата“, чиито жертви всяка година стават стотици граждани.

Друг наболял проблем от вътрешните фактори пред националната ни сигурност е влошаването на качеството на образователната ни система. Особено по времето на онлайн образованието в следствие на предприетите ковид мерки за ограничаването на социалните контакти и спазването на дистанция, за намаляване разпространението на вируса. Това доведе до безпрецедентно лоши резултати сред учащите, демотивация и антисоциализация сред подрастващите. Изоляцията и социалното дистанциране има множество негативни ефекти, на които сме свидетели, а и някои от тях ще се проявят неминуемо и в бъдещето.

Социалната неравнопоставеност в обществото също е фактор за дестабилизация в страната ни. Делението на много богати и крайно бедни социални кръгове, като липсва средна класа води до нежелани последиствия като бунтовнически настроения, хората са доведени до ръба и под линията на бедност, което ги принуждава да действат крайно и да са в готовност за протестни действия и дори граждански бунт и неподчинение.

Високата зависимост от енергийни ресурси създава уязвимост в икономически и политически план. Проектите за диверсификация на източниците и на маршрутите за доставка на енергийни ресурси имат отражение върху геополитическата обстановка на Балканите и в Европа и директна проекция върху националната сигурност на Република България.

Рисковете за екологичната сигурност произтичат от замърсяване на почвата, водата и въздуха, унищожаване на природни ресурси вследствие на неправомерна дейност и занижен контрол, а също така от аварии или бедствия.

Заклучение

В обобщение на казаното до тук можем да констатираме множество и разнообразни по вид заплахи както от външен, така и от вътрешен произход, което налага оптимизацията на националната сигурност да бъде комплексна и многоаспектна, също като тях. Не е необходимо единствено да се обхванат само традиционните военни и

правоохранителни мерки, но и да се проведат икономически, социални и дипломатически действия, за да се заздравят връзките ни с Европейския съюз и международните ни партньори.

Условията, в бързоразвиващия се регионален и глобален контекст, бързо се променят и се налага и страната ни да реагира адекватно на тях като укрепва институциите, координацията между тях и частните структури и да се търсят решения на съвременните предизвикателства чрез сътрудничество и общи усилия.

Както казва проф. Владко Иванов в книгата си „Управление на националната ориентация през 21 век. Четиво за държавници“: необходимо е да „прибавим инструментите на разузнаването, дипломацията, вътрешната сигурност, противодействието на престъпността, опазването на обществения ред, охраната на границите, органите за контрол на класифицирана информация, защита на лични данни и др. Всички те могат да организират дейностите за водене на победна (планирана или натрапена) война срещу външни врагове и запазване на конституционния ред при вътрешни конфликти“.

От изложеното по-горе може да се обобщи, че средата за сигурност, както за страната ни, така и за света е динамична. Съвременните предизвикателства предизвикателства пред националната сигурност налагат полагане на непрекъснати усилия за своевременното им анализиране, противодействие и защита. Въпреки предприетите мерки от всички структури и специални служби за справяне с тези предизвикателства пред националната сигурност на Република България, все още се наблюдават редица проблеми, нуждаещи се от незабавно предприемане на нови още по-адекватни мерки за сигурност от спешен порядък. Непрестанното събиране на надеждна разузнавателна информация и адекватното квалифициране на информация като се използват и високоразвити технологии, могат да бъдат в полза за разрешаване на основните проблеми на системата за защита на националната сигурност.

Сигурността може да бъде разглеждана и представяна като сложна система от фактори, условия и обстоятелства, която е изложена на непрекъснато отрицателно въздействие от вътрешни и външни дестабилизиращи сили. За да се подобри работата по опазването на националната сигурност на Република България, трябва да се подобри координацията на дейността на службите като се засили обмяната на данни и информация между тях. Това ще доведе до по-пълноценно и по-ефективно използване на ресурсите, с които разполага армията и МВР и адекватно да се противодейства с всички сили на съвременните предизвикателства пред националната ни сигурност.

Библиография

1. Манев, Е., Глобална, регионална и национална сигурност, Софттрейд, 2012/ Manev, E., Globalna, regionalna i natsionalna sigurnost, Softtreyd, 2012.
2. Национална стратегия по миграция на Република България 2021-2025/ Natsionalna strategia po migratsia na Republika Bulgaria 2021-2025.
3. Иванов, В., Управление на националната ориентация през 21 век. Четиво за държавници, Военно издателство, 2011/ Ivanov, V., Upralenie na natsionalnata orientatsia prez 21 vek. Chetivo za darzhavnitsi, Voenno izdatelstvo, 2011.
4. Стратегия на Национална сигурност на Република България / Strategia na Natsionalna sigurnost na Republika Bulgaria.
5. https://europa.eu/european-union/index_bg.
6. <http://www.bta.bg/bg/c/IF/id/2415042>.
7. <https://bg.wikipedia.org>.
8. <https://www.dans.bg/>.

Нашите автори

Ас. д-р Митко Димитров е преподавател в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“, гр. Благоевград. Научните му интереси са в сферата на електронните медии и институционалния PR, сигурност и отбрана, както и външна политика.

Петранка Щерева е докторант към катедра „Публичноправни науки“ в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград. Научните ѝ интереси се отнасят към ислямското право (шерията).

Виктор Синански е докторант към катедра „История“ в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград. Научните му интереси са свързани с новата и най-новата обща история.

Вилма Муста е докторант към катедра „Международно право и международни отношения“ при Правно-историческия факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград. Научните ѝ интереси са в областта на европейската интеграция, правото на Европейския съюз и международните отношения.

Иван Янев е докторант към катедра „Гражданскоправни науки“ в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград. Научните му интереси се отнасят към застрахователното право, в частност животозастрахователните продукти, потребителското поведение, комуникационните стратегии, финансовите аспекти и доверието.

Десислава Малинова е докторант към катедра „Връзки с обществеността“ в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград. Научните ѝ интереси са свързани с изграждането и развитието на персонален имидж в културната сфера.

Ангелина Пройкова е докторант към катедра „Национална сигурност и публична

администрация“ при Правно-историческия факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград. Научните й интереси се отнасят към различни аспекти на националната сигурност.